

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Agnieszka Okońska

Zakres kognicji sądów powszechnych w Niemczech

Warszawa 2017

Spis treści

I.	Struktura sądów powszechnych	1
1.	Pojęcie sądownictwa powszechnego	1
2.	Organizacja sądownictwa powszechnego	3
2.1.	Przedmiotowy zakres sądownictwa powszechnego.....	3
2.2.	Podmiotowy zakres sądownictwa powszechnego.....	5
2.2.1.	Sędziowie zawodowi	5
2.2.2.	Sędziowie niezawodowi.....	6
2.2.3.	Referendarze sądowi (Rechtspfleger)	8
2.2.4.	Sekretarze kancelarii sądu (Urkundsbeamte der Geschäftsstelle) ...	9
2.2.5.	Pracownicy naukowci.....	11
II.	Pojęcie kognicji sądów powszechnych	12
1.	Sposób rozumienia kognicji sądów powszechnych.....	12
2.	Źródła prawa kognicji sądów powszechnych	13
III.	Zakres przedmiotowy kognicji sądów powszechnych	14
1.	Rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne	14
1.1.	Podział spraw cywilnych – sprawy cywilne materialne i formalne	14
1.2.	Podział spraw cywilnych materialnych	15
1.3.	Podział spraw cywilnych formalnych.....	16
2.	Poszczególne rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne	19
2.1.	Zakres spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne	19
2.1.1.	Zakres spraw cywilnych w znaczeniu materialnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów w pierwszej instancji	19
2.1.2.	Zakres spraw cywilnych w znaczeniu formalnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów w drugiej instancji.....	20
2.2.	Zakres spraw rodzinnych rozpoznawanych przez sądy powszechne ...	21
IV.	Ograniczenie kognicji sądów powszechnych	23
1.	Ograniczenie podmiotowe kognicji sądów powszechnych.....	23
2.	Ograniczenie przedmiotowe kognicji sądów powszechnych.....	23
3.	Mechanizmy ograniczające kognicję sądów powszechnych – alternatywne metody załatwiania sporów cywilnych.....	24
3.1.	Pozasądowe postępowanie pojednawcze	24
3.2.	Mediacja.....	26
3.3.	Komisje rozjemcze w sprawach konsumenckich	27
4.	Mechanizmy upraszczające kognicję sądów powszechnych, uregulowania ułatwiające załatwianie spraw masowych	28
4.1.	Wyspecjalizowane sądy dla wybranych rodzajów sporów	28
4.1.1.	Sąd rodzinny	29
4.1.2.	Izby handlowe	29
4.1.3.	Sądy upominawcze	29
4.1.4.	Centralny sąd upominawczy dla Europejskich Nakazów Zapłaty ...	30
4.1.5.	Specjalizacja poprzez powołanie izb dla wybranych kategorii spraw	30
4.2.	Uproszczenie kognicji sądów poprzez stosowanie ryczałtów	35
4.2.1.	Ryczałty ustawowe	36
4.2.2.	Ryczałty pozaustawowe	39

V.	Stanowisko doktryny oraz ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych.....	43
1.	Stanowisko doktryny w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych	43
1.1.	Redukcja liczby pionów sądownictwa i włączenie sądownictwa pracy do sądownictwa powszechnego	43
1.2.	„Spłaszczenie” struktury sądownictwa powszechnego	44
2.	Stanowisko ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych	45
2.1.	Redukcja liczby pionów sądownictwa i włączenie sądownictwa pracy do sądownictwa powszechnego	45
2.2.	„Spłaszczenie” struktury sądownictwa powszechnego	46
VI.	Statystyczne ujęcie kognicji sądów powszechnych.....	47
1.	Obciążenie sądów w latach 2014–2016.....	47
1.1.	Tabela 1. Obciążenie sądów rejonowych w latach 2014–2016.....	47
1.2.	Tabela 2. Obciążenie sądów krajowych w latach 2014–2016	49
1.3.	Tabela 3. Obciążenie wyższych sądów krajowych w latach 2014–2016.....	53
1.4.	Tabela 4. Obciążenie Trybunału Federalnego w latach 2014–2016	55
1.5.	Tabela 5. Obciążenie sądów pracy w latach 2014–2016	55
2.	Liczba sędziów.....	56
VII.	Wnioski końcowe	58
1.	Wnioski <i>de lege lata</i>	58
2.	Wnioski dla ustawodawcy polskiego	58

I. Struktura sądów powszechnych

1. Pojęcie sądownictwa powszechnego

Art. 95 ust. 1 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec¹ przewiduje powołanie następujących pięciu sądów federalnych działających jako sądy najwyższe poszczególnych pionów niemieckiego sądownictwa: Trybunału Federalnego, Federalnego Sądu Administracyjnego, Federalnego Trybunału Obrachunkowego, Federalnego Sądu Pracy oraz Federalnego Sądu Socjalnego. Z powyższej regulacji nakazującej utworzenie tych sądów wynika, iż Ustawa Zasadnicza pośrednio przewiduje istnienie pięciu pionów sądownictwa zarówno na poziomie federacji (sądy najwyższe), jak również na poziomie krajów związkowych (sądy instancyjne)².

Tym samym na podstawie art. 95 Ustawy Zasadniczej sądownictwo niemieckie obejmuje następujące piony:

- sądownictwo powszechne,
- sądownictwo administracyjne,
- sądownictwo finansowe (skarbowe),
- sądownictwo pracy,
- sądownictwo ubezpieczeń społecznych.

Wszystkie piony sądownictwa są równorzędne i niezależne od siebie. Celem ujednolicenia orzecznictwa pięciu różnych sądów najwyższych Ustawa Zasadnicza przewidziała stworzenie Wspólnego Senatu najwyższych sądów federalnych (art. 95 ust. 3 Ustawy Zasadniczej). Wspólny Senat jest właściwy, jeżeli jeden z najwyższych sądów federalnych w określonej kwestii zamierza odstąpić od rozstrzygnięcia innego najwyższego sądu federalnego lub Wspólnego Senatu.

¹ Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 r., polski przekład: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/niemcy.html> (dostęp: 3 grudnia 2017 r.).

² H. Sodan, J. Ziekow, *Grundkurs Öffentliches Recht. Staats- und Verwaltungsrecht*, 7. wydanie, Monachium, 2016, § 19 nb. 11; H. Maurer, *Staatsrecht I*, 6. wydanie, Monachium 2010, § 19 nb. 20.

Obok tych pionów sądownictwa działa sądownictwo konstytucyjne, które poprzez instytucję powszechnej skargi konstytucyjnej ma wpływ także na orzecznictwo innych sądów. Na podstawie art. 93 ust. 1 pkt 4a Ustawy Zasadniczej Federalny Trybunał Konstytucyjny rozstrzyga skargi konstytucyjne, które mogą być wniesione przez każdego, kto twierdzi, że doszło do naruszenia jednego z jego praw podstawowych lub innych praw wskazanych przez Ustawę Zasadniczą przez władze publiczne. Przedmiotem zaskarżenia może być każdy akt władzy publicznej, w tym także rozstrzygnięcia sądów; skarga konstytucyjna nie stanowi jednakże dodatkowego środka zaskarżenia, lecz ma na celu ochronę praw podstawowych³.

Obok sądownictwa powszechnego w Niemczech działają aż cztery inne piony sądownictwa; tym samym wiele spraw, które w Polsce są rozpoznawane przez sądy powszechne, należą w Niemczech do kompetencji innego rodzaju sądów, w szczególności odrębnych sądów pracy lub sądów ubezpieczeń społecznych.

Istnienie pięciu odrębnych pionów sądownictwa nie wyklucza przekazania pojedynczych kategorii spraw, które z punktu widzenia kryterium przedmiotowego należą do kompetencji jednego pionu sądownictwa, sądom innego pionu (patrz punkt 0 poniżej)⁴.

Według stanu na 15 maja 2017 r. w Niemczech działała następująca liczba sądów należących do poszczególnych pionów sądownictwa⁵:

- 779 sądów powszechnych (patrz punkt 0 poniżej),
- 67 sądów administracyjnych (51 sądów administracyjnych pierwszej instancji, 15 wyższych sądów administracyjnych oraz Federalny Sąd Administracyjny),
- 19 sądów finansowych (18 sądów finansowych pierwszej instancji oraz Federalny Trybunał Obrachunkowy),
- 129 sądów pracy (110 sądów pracy pierwszej instancji, 18 krajowych sądów pracy oraz Federalny Sąd Pracy),

³ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht*, 17. wydanie, Monachium 2010, § 17 nb. 13 i 20.

⁴ H. Sodan, J. Ziekow, *Grundkurs...*, § 19 nb. 11.

⁵ Informacje Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości, patrz http://www.bmju.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDF/Anzahl_der_Gerichte_des_Bundes_und_der_Laender.html (dostęp: 3 grudnia 2017 r.).

- 82 sądy ubezpieczeń społecznych (67 sądów ubezpieczeń społecznych pierwszej instancji, 14 krajowych sądów ubezpieczeń społecznych (dwa z nich są właściwe dla dwóch krajów związkowych) oraz Federalny Sąd Socjalny).

Ustawa Zasadnicza nie definiuje sądownictwa powszechnego. Obowiązującą definicję zawiera § 13 Ustawy o ustroju sądów powszechnych (GVG)⁶, z którego wynika, iż sądownictwo powszechne obejmuje sprawy cywilne (w tym sprawy rodzinne i postępowania niesporne) oraz sprawy karne.

Ustrój sądownictwa powszechnego jest w bardzo niewielkim stopniu uregulowany w Ustawie Zasadniczej: poza regulacją statusu sędziów (art. 97 i 98) zawiera ona jedynie postanowienia dotyczące Trybunału Federalnego i Wspólnego Senatu (art. 95 ust. 2 i 3). Ustrój sądów powszechnych jest szczegółowo unormowany w Ustawie o ustroju sądów powszechnych.

W odniesieniu do proponowanego połączenia pionów sądownictwa patrz punkt 0 oraz 01 poniżej.

2. Organizacja sądownictwa powszechnego

2.1. Przedmiotowy zakres sądownictwa powszechnego

Zgodnie z § 12 Ustawy o ustroju sądów powszechnych sądownictwo powszechne jest w Niemczech sprawowane przez następujące sądy:

- sądy rejonowe (Amtsgerichte),
- sądy krajowe (Landgerichte),
- wyższe sądy krajowe (Oberlandesgerichte),
- Trybunał Federalny (Bundesgerichtshof, BGH, najwyższy sąd federalny w strukturze sądownictwa powszechnego).

Z § 12 Ustawy o ustroju sądów powszechnych wynika, iż co do zasady jedynie wymienione w tym przepisie sądy sprawują wymiar sprawiedliwości w ramach

⁶ Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) z 12 września 1950 r., BGBl. I s. 1077, z późniejszymi zmianami.

sądownictwa powszechnego (zasada wyłączności organizacyjnej)⁷. Tym samym przekazanie zadań dotyczących wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych innym sądom lub organom jest co do zasady niedopuszczalne.

Struktura niemieckiego sądownictwa powszechnego przewiduje cztery poziomy. Sądy rejonowe, sądy krajowe oraz wyższe sądy krajowe stanowią organy krajów związkowych, natomiast sądy federalne (w tym Trybunał Federalny) są organami federacji.

Art. 101 ust. 2 Ustawy Zasadniczej oraz § 13 Ustawy o ustroju sądów powszechnych dopuszczają istnienie szczególnych sądów cywilnych, tj. utworzonych na mocy ustawy sądów powszechnych orzekających wyłącznie w ściśle określonych sprawach cywilnych⁸. Ze względu na bardzo ograniczony zakres ich kompetencji nie naruszają one przepisów regulujących właściwość sądów cywilnych. Do tej kategorii sądów powszechnych należy Federalny Sąd Patentowy – sąd rozpoznający przede wszystkim środki zaskarżenia od rozstrzygnięć Federalnego Urzędu Patentowego dotyczących patentów, marek i wzorów użytkowych oraz powództwa o stwierdzenie nieważności patentu lub udzielenie licencji przymusowej. Jego rozstrzygnięcia podlegają zaskarżeniu do Trybunału Federalnego.

Inne jednostki sądownictwa powszechnego określane jako sądy, w tym sądy handlowe, sądy rodzinne, sądy ds. rolniczych, sądy ds. żeglugi śródlądowej czy ochrony konkurencji stanowią wydziały sądów powszechnych, a nie odrębne sądy⁹.

Według stanu na 15 maja 2017 r. w Niemczech działała następująca liczba sądów powszechnych¹⁰:

- 638 sądów rejonowych,
- 115 sądów krajowych,

⁷ W. Zimmermann [w:] T. Rauscher, W. Krüger (red.), *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen*, t. III, 4. wydanie, Monachium 2013, § 12 GVG nb. 2.

⁸ Do końca akapitu za P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 12 nb. 1 i n.

⁹ W. Zimmermann [w:] T. Rauscher, W. Krüger (red.), *Münchener...*, t. III, § 14 GVG nb. 3.

¹⁰ Informacje Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości, patrz http://www.bmjust.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDF/Anzahl_der_Gerichte_des_Bundes_und_der_Laender.html (dostęp: 3 grudnia 2017 r.).

- 24 wyższe sądy krajowe,
- Federalny Sąd Patentowy,
- Trybunał Federalny.

Ustawa Zasadnicza nie zawiera regulacji dotyczących toku instancji. Postępowanie przed sądami cywilnymi i karnymi jest w Niemczech co do zasady trójinstancyjne.

W odniesieniu do postulatów wprowadzenia trzystopniowej struktury sądów powszechnych punkt 0 oraz 02 poniżej.

2.2. Podmiotowy zakres sądownictwa powszechnego

Sądownictwo powszechne jest w Niemczech sprawowane przez sądy powszechne. Pojęcie sądu obejmuje zarówno sąd jako organ władzy publicznej, jak również sąd jako organ orzekający. Sąd rozumiany jako organ orzekający stanowi jednostkę sądu – organu władzy publicznej¹¹.

W ramach sądownictwa powszechnego można wyróżnić następujące podmioty: sędziów zawodowych, sędziów niezawodowych, referendarzy sądowych, sekretarzy kancelarii sądu oraz pracowników naukowych.

2.2.1. Sędziowie zawodowi

Sędziowie zawodowi sądu rejonowego orzekają jako sędziowie pojedynczy, chyba że ustawa stanowi inaczej (§ 22 ust. 1 i 4 GVG). W sprawach cywilnych wyjątek od składu jednoosobowego dotyczy jedynie spraw rolniczych (patrz punkt 0 poniżej).

Sędziowie zawodowi sądów krajowych wchodzi w skład izb sądowych (§ 60 GVG), składających się z trzech sędziów zawodowych, w tym przewodniczącego izby (§ 75 GVG). Jednakże w praktyce izba cywilna rozstrzyga z reguły w składzie jednego sędziego zawodowego¹². Powyższe wynika z regulacji § 348 Kodeksu postępowania cywilnego (ZPO)¹³, zgodnie z którym izba rozstrzyga w składzie jednego sędziego,

¹¹ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 20 nb. 3.

¹² Zgodnie z danymi Federalnego Urzędu Statystycznego ok. 77% spraw zakończonych w 2016 r. przez sądy krajowe w pierwszej instancji zostało rozpoznanych w składzie jednego sędziego.

¹³ Zivilprozessordnung z 30 stycznia 1877 r., tekst jednolity BGBl. 2005 I s. 3202, 2006 I s. 431, 2007 I s. 1781, z późniejszymi zmianami.

chyba że zachodzą wyjątki określone w tym przepisie, w tym jeżeli obowiązujący w danym sądzie plan podziału spraw przewiduje właściwość izby dla określonych rodzajów spraw wymienionych w § 348 ust. 1 pkt 2 ZPO (patrz punkt 0 poniżej). Jednakże nawet w kwestiach, które zgodnie z § 348 ZPO należałyby do kompetencji izby, może ona postanowieniem przekazać ich rozpoznanie jednemu sędziemu zawodowemu, jeżeli sprawa nie jest szczególnie trudna pod względem faktycznym oraz prawnym, nie ma dużego znaczenia prawnego ani nie odbyła się rozprawa co do istoty spraw przed izbą, chyba że w międzyczasie został wydany wyrok z zastrzeżeniem, wyrok częściowy lub wyrok dotyczący kwestii procesowych (§ 348a ZPO).

Sędziowie wyższych sądów krajowych wchodzi w skład senatów (§ 116 ust. 1 GVG). Senaty wyższych sądów krajowych orzekają co do zasady w składzie trzech sędziów zawodowych, w tym przewodniczącego (§ 122 ust. 1 GVG). Kodeks postępowania cywilnego umożliwia przekazanie sprawy do rozpoznania pojedynczemu sędziemu, jeżeli zaskarżone orzeczenie zostało wydane przez jednego sędziego, sprawa nie jest szczególnie trudna pod względem faktycznym oraz prawnym, nie ma dużego znaczenia prawnego ani nie odbyła się rozprawa co do istoty sprawy przed izbą, chyba że w międzyczasie został wydany wyrok z zastrzeżeniem, wyrok częściowy lub wyrok dotyczący kwestii procesowych (§ 526 ust. 1 ZPO).

Trybunał Federalny składa się z senatów, które orzekają w składzie pięciu sędziów zawodowych (§ 139 GVG).

2.2.2. Sędziowie niezawodowi

Sędziowie niezawodowi biorą udział także w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych w Niemczech, jednakże w dużo mniejszym zakresie niż w sprawach karnych czy dotyczących prawa pracy.

W sądach rejonowych sędziowie niezawodowi działają jedynie w sądzie ds. rolniczych, rozpoznającym spory przekazane mu Ustawą o postępowaniu sądowym w sprawach rolniczych (LwVG)¹⁴, tj. w szczególności dotyczące umów

¹⁴ Gesetz über das gerichtliche Verfahren in Landwirtschaftssachen z 21 lipca 1973 r., BGBl. III 317-1, z późniejszymi zmianami.

dzierżawy roli czy szczególnego dziedziczenia gospodarstw rolnych. Sąd ds. rolniczych orzeka w składzie jednego sędziego zawodowego i dwóch sędziów niezawodowych (§ 2 ust. 2 LwVG). W odniesieniu do stawianych im wymogów patrz punkt 0 poniżej.

W sądach okręgowych sędziowie niezawodowi działają jedynie w izbach handlowych. Na podstawie § 45a Niemieckiej ustawy o sędziach (DRiG)¹⁵ są oni określani mianem sędziów handlowych. Izby handlowe orzekają w składzie jednego sędziego zawodowego i dwóch sędziów handlowych (§ 105 GVG). Ich zadaniem jest zapewnienie oceny sporu także z kupieckiego punktu widzenia¹⁶.

W wyższych sądach krajowych sędziowie niezawodowi działają jedynie w senatach ds. rolniczych, które orzekają w składzie trzech sędziów zawodowych i dwóch sędziów niezawodowych (§ 2 ust. 2 LwVG) oraz w Trybunale Adwokackim (patrz punkt 0 poniżej).

W Trybunale Federalnym sędziowie niezawodowi działają jedynie w następujących senatach:

- senacie ds. rolniczych, który orzeka w składzie trzech sędziów zawodowych i dwóch sędziów niezawodowych (§ 2 ust. 2 LwVG),
- senatach zajmujących się prawem zawodowym wolnych zawodów, tj. senatach ds. notarialnych, ds. adwokackich, ds. rzeczników patentowych, ds. biegłych rewidentów i ds. doradców podatkowych; powyższe senaty orzekają w składzie trzech sędziów Trybunału Federalnego, w tym przewodniczący, oraz dwóch sędziów niezawodowych, przedstawicieli danego wolnego zawodu (patrz np. § 106 ust. 2 Federalnego prawa adwokackiego, BRAO¹⁷).

Zgodnie z wypowiedziami w doktrynie udział sędziów niezawodowych w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych jest – ze względu na stopień skomplikowania spraw cywilnych – bardzo ograniczony; jednakże powyższe

¹⁵ Deutsches Richtergesetz z 8 września 1961 r., tekst jednolity BGBl. 1972 I s. 713, z późniejszymi zmianami.

¹⁶ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 23 nb. 29.

¹⁷ Bundesrechtsanwaltsordnung z 1 sierpnia 1959 r., BGBl. III 303-8, z późniejszymi zmianami.

nie dotyczy sędziów handlowych¹⁸. Ponadto w nauce pojawiają się postulaty utworzenia specjalnych izb sądów krajowych dla wybranych rodzajów bardziej skomplikowanych spraw (np. spraw budowlanych, dotyczących odpowiedzialności lekarzy, wypadków komunikacyjnych czy ochrony inwestorów) oraz obsadzenia ich także sędziami niezawodowymi, np. rzeczoznawcami budowlanymi, lekarzami, doradcami podatkowymi¹⁹. Pierwsza część tego postulatu została przez ustawodawcę zrealizowana (patrz punkt 0 poniżej).

2.2.3. Referendarze sądowi (Rechtspfleger)

W niemieckich sądach działają referendarze sądowi, tj. urzędnicy wymiaru sprawiedliwości podwyższonego szczebla²⁰. Ich pozycja ustrojowa oraz zadania są uregulowane w Ustawie o referendarzach sądowych (RPfIG)²¹. Przekazanie określonych zadań referendarzom ma na celu odciążenie sędziów od zadań niestanowiących wymiaru sprawiedliwości²².

Zadania referendarza w sprawach cywilnych są enumeratywnie wymienione w § 20 ust. 1 Ustawy o referendarzach sądowych i obejmują przede wszystkim:

- czynności w postępowaniu upominawczym,
- czynności w postępowaniu w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych i przyznania bezpłatnej pomocy prawnej,
- wydawanie kwalifikowanych tytułów wykonawczych (np. przeciwko następcy prawnemu),
- wydawanie rozstrzygnięć o zajęciu roszczeń,
- rozstrzyganie o udzieleniu szczególnej ochrony przed egzekucją na podstawie § 765a ZPO,
- rozstrzyganie o ograniczeniach zajęcia wynagrodzenia za pracę.

¹⁸ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 23 nb. 29.

¹⁹ G.-P. Calliess, *Der Richter im Zivilprozess – Sind ZPO und GVG noch zeitgemäß?*, Neue Juristische Wochenschrift Beilage 2014, s. 29.

²⁰ Niemieccy urzędnicy są podzieleni na cztery grupy, w zależności od ich zakresu zadań i wymaganego wykształcenia, tj. na urzędników niższego (einfacher Dienst), średniego (mittlerer Dienst), podwyższonego (gehobener Dienst) i wyższego szczebla (höherer Dienst).

²¹ Rechtspflegergesetz z 5 listopada 1969 r., BGBl. I s. 2065, z późniejszymi zmianami.

²² P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 25 nb. 1.

Ponadto na mocy w § 25 Ustawy o referendarzach sądowych wykonują oni pewne czynności w sprawach rodzinnych, w tym np. w postępowaniu uproszczonym dotyczącym roszczeń alimentacyjnych nieletnich.

2.2.4. Sekretarze kancelarii sądu (Urkundsbeamte der Geschäftsstelle)

Kolejną grupę pracowników niemieckiego wymiaru sprawiedliwości, wykonującą zadania przekazane jej przepisami prawa postępowania cywilnego, stanowią sekretarze kancelarii sądu. Każdy sąd musi dysponować kancelarią, obsadzoną odpowiednią liczbą sekretarzy (§ 153 ust. 1 GVG).

Sekretarz kancelarii sądu jest urzędnikiem administracji wymiaru sprawiedliwości średniego szczebla (§ 153 ust. 1 GVG). Wykonuje on bardzo różne czynności, które można podzielić na następujące kategorie²³:

- a) poświadczenia urzędowe,
- b) prowadzenie kancelarii,
- c) doręczenia,
- d) udzielanie zwykłej klauzuli wykonalności,
- e) przekazane sekretarzowi kancelarii sądu czynności referendarza sądowego.

Ad a)

Zadania sekretarza kancelarii sądowej dotyczące poświadczeń urzędowych obejmują:

- protokolowanie rozpraw i posiedzeń (§ 159 ust. 1 zd. 2 ZPO),
- wydawanie dokumentów i odpisów z akt (§ 299 ZPO), w tym wyroków (§ 317 ust. 3 ZPO),
- wydawanie poświadczeń prawomocności orzeczeń (§ 706 ZPO),
- poświadczanie doręczanych odpisów (§ 169 ust. 1 zd. 1 ZPO),
- przyjmowanie oświadczeń stron, w tym do protokołu (np. wniosków o wyłączenie sędziego – § 44 ust. 1 zd. 2 ZPO, wniosków o ustalenie kosztów

²³ Do końca akapitu za P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 25 nb. 9 i n.

sporu – § 103 ust. 2 ZPO, wniosków o przeprowadzenie niezależnego postępowania dowodowego – § 486 ust. 4 ZPO), przyjmowanie do protokołu pozwu, odpowiedzi na pozew oraz innych wniosków i oświadczeń stron w postępowaniu przed sądami rejonowymi (§ 496 ZPO), o ile nie należy to do kompetencji referendarza sądowego.

Ad b)

Prowadzenie kancelarii obejmuje czysto techniczne zadania, jak np. zakładanie i prowadzenie akt, kontrolę terminów i wokand.

Ad c)

Sekretarz kancelarii sądu jest odpowiedzialny za organizację doręczeń i zawiadomień o rozprawach.

Ad d)

Na podstawie § 724 ust. 1 oraz § 797 ust. 1 ZPO sekretarz kancelarii sądu nadaje zwykłą klauzulę wykonalności (lub odmawia jej nadania) wyrokom sądów oraz dokumentom stanowiącym tytuł egzekucyjny (z wyłączeniem aktów notarialnych).

Ad e)

Na podstawie § 36b pkt 2 Ustawy o referendarzach sądowych rządy krajów związkowych mogą w drodze rozporządzenia przekazać sekretarzom kancelarii sądów wykonywanie (w całości lub w części) określonych zadań referendarza sądowego, w tym w szczególności:

- czynności przy przyjmowaniu testamentów do urzędowego przechowania,
- czynności w postępowaniu upominawczym,
- wydawanie dalszych i ponownych egzemplarzy tytułu wykonawczego.

Część krajów związkowych skorzystała z tego uprawnienia i przekazała sekretarzom kancelarii sądów wydawanie dalszych i ponownych egzemplarzy tytułu wykonawczego (dziewięć krajów związkowych), rzadziej czynności w postępowaniu upominawczym (tylko trzy kraje związkowe).

2.2.5. Pracownicy naukowi

Pracownicy naukowi stanowią szczególną kategorię pracowników wymiaru sprawiedliwości, istniejącą jedynie w sądach najwyższych, w tym w Trybunale Federalnym. Pracownikami naukowymi Trybunału Federalnego są sędziowie sądów instancyjnych lub prokuratorzy, którzy są oddelegowani na okres trzech lat do Trybunału Federalnego (patrz § 193 GVG).

Pracownicy naukowi są przydzielani do określonych senatów i wspierają je przy przygotowywaniu rozstrzygnięć, w szczególności formułując opinie prawne lub projekty orzeczeń. Pracownicy naukowi są z reguły obecni podczas rozpraw oraz – za zgodą przewodniczącego – mogą być obecni podczas narady i głosowania (§ 193 ust. 1 GVG).

Do Trybunału Federalnego jest obecnie oddelegowanych około 60 pracowników naukowych²⁴.

²⁴ Patrz informacje ze strony internetowej Trybunału Federalnego http://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Organisation/Hiwi/hiwi_node.html (dostęp: 3 grudnia 2017 r.).

II. Pojęcie kognicji sądów powszechnych

1. Sposób rozumienia kognicji sądów powszechnych

Pierwotnie kognicja sądów powszechnych stanowiła w Niemczech kryterium podziału kompetencji pomiędzy sądy powszechne a organy administracji²⁵. Powyższe wynikało z faktu, iż wówczas sądy administracyjne mogły rozstrzygać tylko w ustawowo określonych sporach (zasada enumeracji kompetencji), natomiast w pozostałych kwestiach ostateczne rozstrzygnięcie należało do organu administracji. Tym samym pełna kontrola sądowa dotyczyła jedynie spraw należących do kognicji sądów powszechnych.

Zmiana znaczenia kognicji sądów powszechnych nastąpiła wraz z wprowadzeniem po II wojnie światowej pełnej ochrony sądowej w sprawach administracyjnych: Na podstawie art. 19 ust. 4 zd. 1 Ustawy Zasadniczej każdemu, czyje prawa zostały naruszone przez działanie władzy publicznej, przysługuje prawo dostępu do sądu. Wprowadzona w ten sposób pełna sądowa ochrona umożliwia zaskarżenie – a tym samym kontrolę przez niezawisłych sędziów – wszystkich rozstrzygnięć administracyjnych.

Wskutek tej zmiany zakresu kognicji sądów administracyjnych kognicja sądów powszechnych stanowi w Niemczech obecnie część większego problemu dotyczącego rozgraniczenia kompetencji poszczególnych dróg sądowych, tj. rozstrzygnięcia przed organem którego z pięciu pionów sądownictwa (patrz punkt 0 powyżej) dana sprawa powinna zostać skierowana.

Na podstawie art. 19 ust. 4 zd. 1 Ustawy Zasadniczej każdy spór dotyczący działania władzy publicznej należy do kognicji jednego z pionów sądownictwa, jednakże powyższa norma nie rozstrzyga, który z nich jest właściwy, i pozostawia tę kwestię odrębnej regulacji (w odniesieniu do jej źródeł patrz punkt 0 poniżej). Jeżeli ani w Ustawie Zasadniczej ani w przepisach ustaw szczególnych nie została ustanowiona kognicja jednego z tych pionów sądownictwa dla danego sporu, wówczas art. 19 ust. 4 zd. 2 Ustawy Zasadniczej gwarantuje dostęp do sądu

²⁵ Cały punkt za W. Lüke, *Zivilprozessrecht*, 9. wydanie, Monachium 2006, nb. 51 oraz W. Zimmermann [w:] T. Rauscher, W. Krüger (red.), *Münchener...*, t. III, § 12 GVG nb. 4.

powszechnego (tj. sądu cywilnego). Ze względu na bardzo szczegółową regulację kognicji poszczególnych sądów powyższa regulacja konstytucyjna nie znajduje szerokiego zastosowania w praktyce²⁶, jest jednak bardzo ważna jako gwarancja kontroli wszystkich aktów władczych przez niezawisłe sądy²⁷.

2. Źródła prawa kognicji sądów powszechnych

Kognicja niemieckich sądów powszechnych jest uregulowana w wielu źródłach prawa, tj. w Ustawie Zasadniczej, Ustawie o ustroju sądów powszechnych oraz w przepisach szczególnych.

Ustawa Zasadnicza zawiera przede wszystkim gwarancję dostępu do sądu powszechnego w sprawach, które nie zostały przekazane do właściwości żadnego z pięciu pionów sądownictwa (art. 19 ust. 4 zd. 2 Ustawy Zasadniczej, patrz punkt 0 powyżej). Ponadto ustanawia ona kognicję sądów powszechnych dla wybranych rodzajów spraw, istotnych z punktu widzenia ochrony praw podstawowych (patrz punkt 0 poniżej).

Ogólną regulację kognicji sądów powszechnych zawiera § 13 Ustawy o ustroju sądów powszechnych, zgodnie z którym do kompetencji sądów powszechnych należą sprawy cywilne (w tym sprawy rodzinne i postępowania nieprocesowe, patrz punkt 0 poniżej) oraz sprawy karne.

Ponadto kognicja sądów powszechnych dla wybranych rodzajów spraw może wynikać z innych przepisów, w tym np. prawa postępowania przed sądami administracyjnymi oraz ustaw szczególnych, dotyczących wybranych dziedzin prawa administracyjnego (patrz punkt 0 poniżej).

²⁶ H.-J. Papier [w:] T. Maunz, G. Dürig (red.), *Grundgesetz. Kommentar*, 79. wydanie, Monachium 2016, art. 34 GG nb. 294.

²⁷ Ch. Enders [w:] V. Epping, Ch. Hillgruber (red.), *Beck'scher Online-Kommentar Grundgesetz*, 33. wydanie, Monachium 2017, art. 34 GG nb. 88.

III. Zakres przedmiotowy kognicji sądów powszechnych

1. Rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

1.1. Podział spraw cywilnych – sprawy cywilne materialne i formalne

W prawie niemieckim można wyodrębnić dwa rodzaje spraw rozpoznawanych przez sądy cywilne:

- a) sprawy należące do kompetencji sądów cywilnych na podstawie wyraźniej regulacji ustawowej,

oraz

- b) sprawy cywilne w rozumieniu § 13 Ustawy o ustroju sądów powszechnych.

Powyższy podział jest zbliżony do polskiego podziału na sprawy cywilne materialne i formalne, jednakże pojęcie spraw cywilnych materialnych i formalnych nie jest używane w nauce niemieckiej.

W odniesieniu do spraw należących do kompetencji sądów cywilnych na podstawie wyraźniej regulacji ustawowej patrz punkt 0 poniżej.

W razie braku wyraźnej regulacji ustawowej o właściwej drodze sądowej (cywilnej lub administracyjnej) rozstrzyga charakter prawny przedmiotu sporu. Zgodnie z § 13 Ustawy o ustroju sądów powszechnych sądy powszechne rozpoznają sprawy cywilne²⁸, które nie zostały na mocy przepisów szczególnych przekazane organom administracji²⁹ lub sądom administracyjnym. Podobnie, zgodnie z § 40 ust. 1 Ustawy o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (VwGO)³⁰, do kompetencji sądów administracyjnych należą sprawy publicznoprawne, o ile nie zostały one wyraźnie przekazane do rozpoznania innym sądom.

Podział na sprawy cywilne i publicznoprawne jest dokonywany na podstawie tzw. teorii podporządkowania, zgodnie z którą dana sprawa ma charakter

²⁸ Sprawy karne zostały w dalszych rozważaniach pominięte.

²⁹ W odniesieniu do utraty mocy obowiązującej przez tę część § 13 GVG patrz punkt IV.2 poniżej.

³⁰ Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO) z 21 stycznia 1960 r., BGBl. I s. 686, z późniejszymi zmianami.

cywilnoprawny, jeżeli pomiędzy stronami danego stosunku prawnego nie zachodzi stosunek podporządkowania, a tym samym, jeżeli są one wobec siebie równouprawnione³¹. Ponieważ powyższa teoria nie pozwala na jednoznaczne rozstrzygnięcie o charakterze prawnym niektórych spraw leżących na pograniczu prawa cywilnego i publicznoprawnego (np. dotyczących umów publicznoprawnych), jest ona uzupełniania tzw. teorią szczególnych praw. Zgodnie z nią dany stosunek prawny ma charakter publicznoprawny, jeżeli podlega on szczególnym przepisom prawa, skierowanym jedynie do organów władzy publicznej i statuującym uprawnienia przysługujące jedynie organom administracji publicznej.

Pewne sprawy cywilne w rozumieniu § 13 Ustawy o ustroju sądów powszechnych mogą zostać przekazane innym pionom sądownictwa. Obecnie brak spraw cywilnych, które podlegałyby rozpoznaniu przez sądy administracyjne³². Jednakże zgodnie z § 51 ust. 2 Ustawy o sądach ubezpieczeń społecznych (SGG)³³ sądy ubezpieczeń społecznych rozpoznają określone sprawy cywilne dotyczące ustawowego ubezpieczenia chorobowego oraz społecznego i prywatnego ubezpieczenia opiekuńczego. W odniesieniu do niedopuszczalności przekazania spraw cywilnych do ostatecznego rozstrzygnięcia organom administracji patrz punkt 0 poniżej.

1.2. Podział spraw cywilnych materialnych

Na podstawie § 13 Ustawy o ustroju sądów powszechnych można wyróżnić następujące rodzaje spraw cywilnych:

- sprawy cywilne sporne,
- sprawy cywilne niesporne,
- sprawy rodzinne.

W doktrynie przyjmuje się brak jednolitej definicji spraw cywilnych niespornych i zamiast niej wylicza dziedziny należące do tej kategorii, tj. działalność sądu rodzinnego, sądu opiekuńczego, sądu spadkowego, poświadczenia urzędowe,

³¹ Do końca akapitu za P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 14 nb. 14 i n.

³² P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 14 nb. 3.

³³ Sozialgerichtsgesetz z 3 września 1953 r., BGBl. 1975 I s. 2325, z późniejszymi zmianami.

sprawy rejestrowe (rejestr stowarzyszeń, rejestr majątkowych umów małżeńskich, rejestr handlowy, rejestr spółdzielni, rejestr wzorów przemysłowych, rejestr statków), działalność urzędu ksiąg wieczystych, nadzór nad urzędami stanu cywilnego, postępowania w przedmiocie uznania za zmarłego i wiele innych³⁴.

Podział spraw cywilnych na sporne i niesporne na podstawie kryterium istnienia sporu między stronami nie jest możliwy: sprawę sporną może charakteryzować całkowity brak konfliktu między stronami (np. w razie uznania powództwa czy wydania wyroku zaocznego), a postępowania niesporne mogą obejmować silny konflikt pomiędzy ich stronami (np. postępowanie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku)³⁵. Właściwym kryterium jest regulacja ustawowa, która przewiduje rozpoznawanie enumeratywnie określonych spraw w postępowaniu niespornym. Tym samym pozostałe sprawy cywilne, niebędące sprawami rodzinnymi, należą do kategorii spraw spornych.

Sprawy dotyczące prawa pracy nie należą w Niemczech do spraw cywilnych; spory z zakresu prawa pracy nie są rozpoznawane przez sądy powszechne, lecz przez należące do odrębnego pionu sądownictwa sądy pracy (patrz punkt 0 powyżej).

1.3. Podział spraw cywilnych formalnych

Do spraw rozpoznawanych przez sądy cywilne na podstawie wyraźnej regulacji ustawowej należą następujące kategorie spraw:

- a) dotyczące odpowiedzialności odszkodowawczej podmiotów władzy publicznej za niezgodne z prawem działania lub zaniechania,
- b) dotyczące wysokości odszkodowania w razie wywłaszczenia lub nacjonalizacji,
- c) dotyczące roszczeń majątkowych z tytułu rozstrzygnięć administracyjnych przewidujących poświęcenie czyichś dóbr na rzecz ogółu oraz z tytułu przechowania publicznoprawnego,
- d) dotyczące roszczeń odszkodowawczych w razie uchylecia aktów administracyjnych,

³⁴ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 11 nb. 1 i n.

³⁵ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 1 nb. 5 oraz § 11 nb. 9 i n.

e) dotyczące kontroli wybranych rozstrzygnięć administracyjnych.

W odniesieniu do tych spraw ich charakter prawny (sprawa cywilna lub administracyjna) nie ma znaczenia, albowiem kognicja sądów cywilnych wynika z wyraźnego unormowania w ustawie.

Ad a)

Zgodnie z art. 34 zd. 3 Ustawy Zasadniczej w sprawach dotyczących odpowiedzialności odszkodowawczej podmiotów władzy publicznej za niezgodne z prawem działania lub zaniechania wyłączenie drogi sądowej przed sąd powszechny jest niedopuszczalne. Powyższa norma zawiera gwarancję kognicji sądów powszechnych w tych sporach; jej podstawę stanowi natomiast § 40 ust. 2 zd. 1 Ustawy o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, zgodnie z którym spory dotyczące roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia obowiązków publicznoprawnych, które nie wynikają z umowy publicznoprawnej, są rozpoznawane przez sądy powszechne. Przez pojęcie sądu powszechnego rozumiane są sądy cywilne³⁶.

Powyższa regulacja wynika z zakorzenienia tej odpowiedzialności władzy publicznej w prawie deliktowym oraz z historii sądownictwa: sądownictwo administracyjne powstało znacznie później i długo nie dysponowało niezawisłymi sędziami, co przesądziło o przekazaniu tych sporów sądom cywilnym, a tym samym niezawisłym sędziom³⁷.

Ad b)

Spory dotyczące wysokości odszkodowania w razie wywłaszczenia lub nacjonalizacji mają wprawdzie charakter publicznoprawny, jednakże na podstawie art. 14 ust. 3 zd. 4 oraz art. 15 zd. 2 Ustawy Zasadniczej zostały przekazane sądom powszechnym, tj. sądom cywilnym. Powyższe również wynika z utrwalonej tradycji i historii sądownictwa (patrz lit. a powyżej).

Ad c)

³⁶ H.-J. Papier [w:] T. Maunz, G. Dürig (red.), *Grundgesetz...*, art. 34 GG nb. 317.

³⁷ H.-J. Papier [w:] T. Maunz, G. Dürig (red.), *Grundgesetz...*, art. 34 GG nb. 305 i n.

Na podstawie § 40 ust. 2 zd. 1 VwGO spory dotyczące roszczeń majątkowych z tytułu rozstrzygnięć administracyjnych przewidujących poświęcenie czyichś dóbr na rzecz ogółu oraz z tytułu przechowania publicznoprawnego są rozpoznawane przez sądy powszechne.

Powyższa regulacja wynika z pokrewieństwa tych pierwszych ze sprawami dotyczącymi odszkodowania z tytułu wyłączenia lub nacjonalizacji, w odniesieniu do tych drugich z utrwalonej tradycji i historii sądownictwa (patrz lit. a powyżej).

Ad d)

Szereg ustaw szczególnych regulujących poszczególne dziedziny prawa administracyjnego przekazuje rozpoznawanie sporów dotyczących roszczeń odszkodowawczych wynikających z cofnięcia lub uchylecia aktów administracyjnych sądom cywilnym, w tym np. § 18 ust. 1 Prawa atomowego³⁸ czy § 21 ust. 6 Ustawy o ochronie przed immisjami³⁹. Podobny charakter ma regulacja § 68 ust. 1 Ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu chorób zakaźnych⁴⁰, która przewiduje kognicję sądów powszechnych dla dochodzenia odszkodowania z tytułu utraty zarobku wskutek ograniczeń nałożonych na podstawie tej ustawy.

Ad e)

Ponadto od określonych aktów administracyjnych przysługują środki zaskarżenia do sądów cywilnych (patrz punkt 0 poniżej).

³⁸ Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren (Atomgesetz) z 23 grudnia 1959 r., tekst jednolity BGBl. 1985 I s. 1565, z późniejszymi zmianami.

³⁹ Gesetz zum Schutz vor schädlichen Umwelteinwirkungen durch Luftverunreinigungen, Geräusche, Erschütterungen und ähnliche Vorgänge z 15 marca 1974 r., tekst jednolity BGBl. 2013 I s. 1274, z późniejszymi zmianami.

⁴⁰ Gesetz zur Verhütung und Bekämpfung von Infektionskrankheiten beim Menschen (Infektionsschutzgesetz - IfSG) z 20 lipca 2000 r., BGBl. I s. 1045, z późniejszymi zmianami.

2. Poszczególne rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

2.1. Zakres spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

2.1.1. Zakres spraw cywilnych w znaczeniu materialnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów w pierwszej instancji

Wszystkie sprawy cywilne w znaczeniu materialnym są rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy powszechne.

Sądy rejonowe rozpoznają sprawy cywilne jedynie w pierwszej instancji. Do właściwości rzeczowej sądów rejonowych w sprawach cywilnych należą postępowania, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 5000 euro oraz – niezależnie od wartości przedmiotu sporu – inne spory wskazane w ustawie, przede wszystkim spory dotyczące roszczeń ze stosunku najmu lokali mieszkalnych oraz postępowania upominawcze (§ 23 GVG). Ponadto sądy rejonowe są właściwe w sprawach rodzinnych oraz – z zastrzeżeniem odmiennych regulacji – w postępowaniu niespornym (§ 23a ust. 1 GVG).

Sądy krajowe orzekają w sprawach cywilnych jako sądy zarówno pierwszej, jak i drugiej instancji.

W pierwszej instancji sądy krajowe są właściwe rzeczowo dla wszystkich spraw cywilnych, które nie należą do właściwości sądów rejonowych (§ 71 GVG), tj. w szczególności dla spraw, w których wartość przedmiotu sporu przekracza 5000 euro.

Jako sądy drugiej instancji sądy krajowe rozpoznają apelacje i zażalenia od rozstrzygnięć sądów rejonowych, jeżeli nie należą one do kompetencji wyższego sądu krajowego (§ 72 ust. 1 GVG), jak np. w sprawach rodzinnych, patrz punkt 0 poniżej).

Wyższe sądy krajowe w sprawach cywilnych orzekają jedynie w drugiej instancji, rozpoznając apelacje i zażalenia od rozstrzygnięć sądów rejonowych w sprawach niespornych oraz od rozstrzygnięć sądów krajowych (§ 119 ust. 1 GVG).

2.1.2. Zakres spraw cywilnych w znaczeniu formalnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów w drugiej instancji

Na podstawie wyraźnej regulacji ustawowej (patrz punkt 0 powyżej) do kompetencji sądów cywilnych działających jako druga instancja należą pewne sprawy administracyjne. W tych sprawach sądy cywilne rozpoznają środki zaskarżenia od rozstrzygnięć administracyjnych.

Powyższe dotyczy w szczególności:

- możliwości zaskarżenia rozstrzygnięć administracyjnych izby adwokackiej lub Federalnej Izby Adwokackiej – zgodnie z § 112a Federalnej ustawy o adwokatach Trybunał Adwokacki (powoływany przy wyższym sądzie krajowym szczególnie sąd składający się z sędziów zawodowych i przedstawicieli adwokatury, patrz § 110 BRAO) rozstrzyga spory publicznoprawne na podstawie BRAO;
- możliwości zaskarżenia rozstrzygnięć Urzędu Ochrony Konkurencji do wyższego sądu krajowego na podstawie § 63 ust. 4 Ustawy o ochronie konkurencji (GWB)⁴¹,
- możliwości zaskarżenia rozstrzygnięć Federalnego Urzędu Patentowego dotyczących patentów, marek i wzorów użytkowych do Federalnego Sądu Patentowego (patrz punkt 0 powyżej),
- możliwości zaskarżenia rozstrzygnięć administracyjnych izby notarialnej lub Federalnej Izby Notarialnej – zgodnie z § 111 Federalnej Ustawy o notariuszach (BNotO)⁴² wyższy sąd krajowy rozstrzyga spory publicznoprawne na podstawie BNotO.

⁴¹ Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen z 26 sierpnia 1998 r., tekst jednolity BGBl. 2013 I s. 1750, 3245, z późniejszymi zmianami.

⁴² Bundesnotarordnung (BNotO) z 13 lutego 1937 r., BGBl. III 303-1, z późniejszymi zmianami.

2.2. Zakres spraw rodzinnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

Sprawy rodzinne są zdefiniowane w § 111 Ustawy o postępowaniu w sprawach rodzinnych i sprawach niespornych (FamFG)⁴³ i obejmują:

- sprawy małżeńskie,
- sprawy ze stosunków pomiędzy rodzicami a dziećmi,
- sprawy dotyczące pochodzenia,
- sprawy adopcyjne,
- sprawy dotyczące mieszkania i gospodarstwa domowego małżonków,
- sprawy dotyczące ochrony przed przemocą,
- sprawy dotyczące wyrównania ekspektatyw emerytalnych małżonków,
- sprawy alimentacyjne,
- sprawy majątkowe małżeńskie,
- pozostałe sprawy rodzinne, w tym np. roszczenia wynikające z zaręczyn czy inne roszczenia wynikające z małżeństwa (§ 266 FamFG),
- sprawy dotyczące zarejestrowanych związków partnerskich.

Ustawa o postępowaniu w sprawach rodzinnych i sprawach niespornych całkowicie zreformowała postępowanie w sprawach rodzinnych – zostało ono wyłączone z Kodeksu postępowania cywilnego i ujęte w jednej ustawie wraz z regulacją postępowania niespornego. Celem tej reformy było m.in. połączenie wszystkich spraw rodzinnych przed sądem rodzinnym (stworzenie tzw. dużego sądu rodzinnego), umożliwienie ich rozpoznawania w jednolitym trybie oraz oddzielenie ich od spraw cywilnych spornych. W związku z powyższym obecnie postępowanie w przedmiocie rozwodu jest wszczynane w drodze złożenia wniosku, a nie przez wytoczenie powództwa. Jednakże w kwestiach nieuregulowanych w Ustawie o postępowaniu w sprawach rodzinnych i sprawach niespornych zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu postępowania cywilnego (§ 113 ust. 1 zd. 2 FamFG).

Ustawa o postępowaniu w sprawach rodzinnych i sprawach niespornych rozróżnia pomiędzy mniej i bardziej kontrydktoryjnymi postępowaniami w sprawach rodzinnych: w sprawach małżeńskich oraz w sprawach należących do kategorii

⁴³ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) z 17 grudnia 2008 r., BGBl. I s. 2586, z późniejszymi zmianami.

spraw rodzinnych spornych (tj. przede wszystkim w sprawach alimentacyjnych oraz majątkowych małżeńskich, § 112 ust. 1 FamFG) postępowanie jest w większym stopniu zbliżone do postępowania spornego niż w pozostałych sprawach rodzinnych⁴⁴.

Sprawy rodzinne są rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy rodzinne będące wydziałami sądów rejonowych (§ 23b GVG). Środki zaskarżenia od rozstrzygnięć sądów rodzinnych pierwszej instancji są (inaczej niż ma to miejsce w odniesieniu do rozstrzygnięć w innych sprawach, patrz punkt 0) rozpoznawane przez wyższe sądy krajowe (§ 119 ust. 1 nr. 1 lit. a GVG).

⁴⁴ A. Weber [w:] T. Keidel (red.), *FamFG. Kommentar*, 19. wydanie, Monachium 2017, § 112 FamFG nb. 1.

IV. Ograniczenie kognicji sądów powszechnych

1. Ograniczenie podmiotowe kognicji sądów powszechnych

Prawo niemieckie nie przewiduje ograniczeń podmiotowych kognicji sądów powszechnych.

W sprawach cywilnych sędziowie niezawodowi nie orzekają samodzielnie, a tym samym ich działalność nie stanowi ograniczenia kognicji sędziów zawodowych.

Także przekazanie określonych zadań referendarzom sądowym lub urzędnikom kancelarii sądu nie stanowi ograniczenia kognicji sądów powszechnych, albowiem zgodnie z orzecznictwem Federalnego Trybunału Konstytucyjnego dopuszczalne jest jedynie przekazanie im zadań niestanowiących wymiaru sprawiedliwości⁴⁵.

2. Ograniczenie przedmiotowe kognicji sądów powszechnych

Poza opisanym powyżej przekazaniem rozpoznawania spraw z zakresu prawa pracy wyspecjalizowanemu sądownictwu pracy (patrzy punkt 0 powyżej) prawo niemieckie nie przewiduje ograniczeń przedmiotowych kognicji sądów powszechnych. Wyjątkowo sprawy cywilne mogą być rozpoznawane przez inne sądy (patrz punkt 0 powyżej).

Przekazanie spraw cywilnych do ostatecznego rozpoznania organom administracji jest niedopuszczalne, albowiem art. 92 Ustawy Zasadniczej statuuje monopol sądów w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości⁴⁶. Wprowadzie tekst § 13 GVG, przepisu regulującego kognicję sądów powszechnych (patrz punkt 0 powyżej), przewiduje możliwość przekazania rozpoznawania spraw cywilnych nie tylko innym sądom, lecz także organom administracji publicznej, jednakże ta część tego przepisu ma jedynie charakter historyczny i wraz z wejściem w życie Ustawy Zasadniczej 24 maja 1949 r. utraciła ona moc obowiązującą.

⁴⁵ Bundesverfassungsgericht, 18 stycznia 2000 r., 1 BvR 321/96, Neue Juristische Wochenschrift 2000, s. 1709.

⁴⁶ Utrwalone orzecznictwo Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, patrz odesłania u W. Zimmermann [w:] T. Rauscher, W. Krüger (red.), *Münchener...*, t. III, § 13 GVG nb. 18.

3. Mechanizmy ograniczające kognicję sądów powszechnych – alternatywne metody załatwiania sporów cywilnych

Prawu niemieckiemu są znane następujące alternatywne sposoby załatwiania sporów cywilnych poza sądownictwem powszechnym:

- pozasądowe postępowanie pojednawcze⁴⁷,
- mediacja,
- postępowanie przed komisjami rozjemczymi w sprawach konsumenckich.

3.1. Pozasądowe postępowanie pojednawcze

Prawo federalne nie przewiduje obowiązku przeprowadzenia postępowania pojednawczego przed wytoczeniem powództwa cywilnego; jednakże wprowadzony Ustawą o wspieraniu pozasądowego załatwiania sporów z 1999 r. § 15a Ustawy wprowadzającej Kodeks postępowania cywilnego (EGZPO)⁴⁸ upoważnia kraje związkowe do ustanowienia takiego wymogu w następujących rodzajach spraw:

- w sporach dotyczących praw majątkowych, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 750 euro,
- w wybranych sporach sąsiedzkich, jednakże z wyłączeniem sporów dotyczących immisji spowodowanych działalnością gospodarczą,
- w sprawach dotyczących roszczeń z tytułu naruszenia godności osobistej, o ile naruszenie nie zostało dokonane za pośrednictwem prasy lub środków masowego przekazu,
- w sporach dotyczących roszczeń o ochronę przed dyskryminacją.

Jeżeli dany kraj związkowy zdecydował się na skorzystanie z tego uprawnienia, wówczas w powyższych sporach wniesienie pozwu do sądu jest dopuszczalne dopiero po podjęciu próby ugodowego załatwienia sporu przed organem rozjemczym powołanym lub uznawanym przez administrację wymiaru sprawiedliwości danego

⁴⁷ Postępowanie pojednawcze przed sędzią sądu rozpoznającego sprawę pominięto.

⁴⁸ Gesetz betreffend die Einführung der Zivilprozeßordnung z 30 stycznia 1877 r., RGBl. I s. 244, z późniejszymi zmianami.

kraju związkowego. Tym samym bezskuteczna próba ugodowego załatwienia sporu stanowi przesłankę procesową⁴⁹.

Obecnie w dziesięciu krajach związkowych jest wymagane podjęcie próby ugodowego załatwienia sporu; pięć krajów związkowych nigdy nie skorzystało z tego uprawnienia, natomiast Badenia-Wirtembergia po 13 latach zdecydowała się na zniesienie tego wymogu, co spotkało się z pozytywną oceną sędziów i adwokatów⁵⁰. Jako przyczyny rezygnacji z obligatoryjnego postępowania pojednawczego wskazano:

- malejącą liczbę postępowań pojednawczych: w 2001 r. przeprowadzono 2896 postępowań, w 2006 r. 2251, a w 2011 r. już tylko 1990,
- niski stopień powodzenia postępowań pojednawczych: w 2001 r. ok. 22% postępowań zakończyło się załatwieniem sporu, w 2006 r. ok. 20%, w 2011 r. ok. 18%,
- niespełnienie oczekiwań dotyczących odciążenia sądów rejonowych – wprawdzie pewna część spraw zakończyła się przed organem rozjemczym, jednak w sumie ilość pracy sądów rejonowych, sprawujących funkcję organu rozjemczego, uległa zwiększeniu,
- wysokie koszty sądowe (80–100 euro) i adwokackie, które nie są w całości zaliczane na poczet kosztów zastępstwa procesowego.

Także większość krajów związkowych zdecydowała się na rezygnację z obligatoryjnego postępowania pojednawczego w sporach dotyczących roszczeń majątkowych⁵¹.

W literaturze wskazuje się, iż powyższe postępowanie nie przyjęło się w praktyce⁵². Krytycznie oceniana jest jego przymusowość, stosunkowo wysokie koszty jego

⁴⁹ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 108 nb. 14.

⁵⁰ Do końca akapitu za Gesetzentwurf der Landesregierung Baden-Württemberg – Gesetz zur Aufhebung des Schlichtungsgesetzes, Drucksache 15/3024 z 5 lutego 2013 r., s. 5 i n.

⁵¹ H. Knodel, T. Winkler, *Obligatorische Streitschlichtung – hilfreich oder lästig?*, Zeitschrift für Rechtspolitik 2008, s. 186.

⁵² Do końca akapitu za J. Lauer, *Erfahrungen mit der außergerichtlichen Streitbeilegung in Ausführung des § 15a EGZPO*, Neue Juristische Wochenschrift 2004, s. 1280 i n.; S. Wesche, *Zwangsschlichtung oder Schlichtungsanreiz?*, Zeitschrift für Rechtspolitik 2004, s. 49 i n.; H. Knodel, T. Winkler, *Obligatorische...*, s. 183 i n.

przeprowadzenia (także wynikające z konieczności osobistego stawiennictwa stron sporu), niepotrzebne wydłużenie postępowań, w szczególności dochodzenia niewysokich roszczeń pieniężnych, nieuwzględnienie, że wytoczenie powództwa jest z reguły poprzedzone długą korespondencją przedsądową między stronami i próbą polubownego załatwienia sporu przez ich adwokatów, pominięcie faktu, iż staranie o polubowne załatwienie sporu należy do zadań sędziego także w toku postępowania oraz bezcelowość w odniesieniu do dłużników, którzy nie zamierzają lub nie są w stanie uregulować swoich zobowiązań. Z tej przyczyny strony często decydują się na (bezcelowe) wszczęcie postępowania upominawczego, albowiem wówczas postępowanie pojednawcze nie jest wymagane.

Wniosek o przeprowadzenie postępowania pojednawczego jest polecany przez adwokatów celem przzerwania biegu przedawnienia bez konieczności ponoszenia wysokich kosztów⁵³. Jednakże zgodnie z orzecznictwem Trybunału Federalnego złożenie tego wniosku nie prowadzi do przzerwania biegu przedawnienia, jeżeli stanowiło ono nadużycie prawa, np. gdy składający wniosek uprzednio jednoznacznie oświadczył, iż nie będzie brał udziału w postępowaniu pojednawczym⁵⁴.

3.2. Mediacja

Kolejnym sposobem polubownego załatwiania sporów jest mediacja, która jest w Niemczech uregulowana w Ustawie o mediacji (MediationsG)⁵⁵ oraz w niewielkim stopniu w Kodeksie postępowania cywilnego⁵⁶.

Prawo niemieckie nie przewiduje mediacji przymusowej, albowiem szanse powodzenia mediacji, w której strona nie chce brać udziału, są oceniane jako

⁵³ A. May, M. Moeser, *Anerkannte Gütestellen in der anwaltlichen Praxis. Verjährungshemmung und Konfliktmanagement durch Güteanträge*, Neue Juristische Wochenschrift 2015, s. 1641.

⁵⁴ BGH, 28 października 2015 r., IV ZR 526/14, Neue Juristische Wochenschrift 2016, s. 233.

⁵⁵ Mediationsgesetz z 21 lipca 2012 r., wprowadzona Ustawą o wspieraniu mediacji i innych trybów pozasądowego rozwiązywania sporów, Gesetz zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung z 21 lipca 2012 r., BGBl. I s. 1577.

⁵⁶ Mediację przed sędzią sądu rozpoznającego sprawę pominięto.

niewielkie⁵⁷. Mediacja podlegająca Ustawie o mediacji jest przeprowadzana na podstawie umowy stron, która może zostać zawarta przed lub po powstaniu sporu między stronami. Ponadto na podstawie § 278a ust. 1 ZPO sąd rozpoznający sprawę może zaproponować stronom postępowania mediację lub inny sposób pozasądowego rozwiązywania sporów. Jeżeli strony zaakceptują propozycję sędziego i wyrażą zgodę na przeprowadzenie mediacji, wówczas postępowanie podlega zawieszeniu (§ 278a ust. 2 ZPO).

Także i ten sposób polubownego załatwiania sporów nie cieszy się w Niemczech znaczną popularnością, choć jego znaczenie powoli rośnie, w szczególności w sprawach rodzinnych. W 2010 r. liczba mediacji w Niemczech szacowano na około 50 000 rocznie, w tym 25 000 mediacji w sprawach rodzinnych⁵⁸.

3.3. Komisje rozjemcze w sprawach konsumenckich

Na podstawie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich)⁵⁹ w Niemczech została przyjęta Ustawa o alternatywnym załatwianiu sporów w sprawach konsumenckich (VSBG)⁶⁰. Na jej podstawie powołano pozasądowe komisje rozjemcze w sprawach konsumenckich, do których konsumenci mogą kierować wnioski o wszczęcie postępowania rozjemczego.

Powyższa ustawa spotkała się z mieszanymi reakcjami w piśmiennictwie⁶¹. W szczególności wskazuje się, iż zastępowanie działającego i wydolnego systemu wymiaru sprawiedliwości różnymi metodami polubownego załatwiania sporów konsumenckich nie stanowi celu, do którego należy dążyć, lecz ustanawia dwie klasy

⁵⁷ B. Ulrici [w:] T. Rauscher, W. Krüger (red.), *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen*, t. I, 6. wydanie, Monachium 2016, Anhang 1 zu § 278a ZPO 34.

⁵⁸ T. Trenczek, D. Berning, C. Lenz, *Mediation und Konfliktmanagement*, Baden-Baden 2013, s. 63.

⁵⁹ Dz. Urz. UE L 165 z 2013 r., s. 63.

⁶⁰ Gesetz über die alternative Streitbeilegung in Verbrauchersachen (Verbraucherstreitbeilegungsgesetz – VSBG) z 19 lutego 2016 r., BGBl. I s. 254.

⁶¹ Przegląd prezentowanych stanowisk u P. Röthemeyer [w:] S. Borowski, P. Röthemeyer, J. Steike, *VSBG. Verbraucherstreitbeilegungsgesetz. Handkommentar*, Baden-Baden 2016, Einführung nb. 81 i n.

wymiaru sprawiedliwości⁶² lub jest po prostu nieefektywne⁶³. Ze względu na niejasne wymogi dotyczące kwalifikacji członków komisji rozjemczych oraz brak regulacji, w jakim stopniu jej rozstrzygnięcia opierają się na obowiązującym prawie konsumenckim, powyższa regulacja jest określana jako „szerszy dostęp do mniejszej ilości praw”⁶⁴. Zwolennicy tego rozwiązania wskazują na elementy ułatwiające dochodzenie praw przed komisjami rozjemczymi, tj. dążenie do polubownego załatwienia sporu, uproszczone postępowanie, niższe koszty oraz zrozumiałość dla laików, i widzą w tym postępowaniu dobre uzupełnienie, a nie konkurencję dla sądów powszechnych⁶⁵.

Ze względu na krótki okres obowiązywania tej ustawy obecnie brak informacji dotyczących jej stosowania w praktyce. W piśmiennictwie wskazuje się, iż poza pewnymi wąskimi obszarami (np. umowy o transport lotniczy, umowy turystyczne oraz umowy o dostawę energii elektrycznej) nie należy spodziewać się sukcesu komisji rozjemczych⁶⁶.

4. Mechanizmy upraszczające kognicję sądów powszechnych, uregulowania ułatwiające załatwianie spraw masowych

4.1. Wyspecjalizowane sądy dla wybranych rodzajów sporów

W ramach niemieckiego sądownictwa powszechnego działa wiele rodzajów wyspecjalizowanych sądów, rozpoznających wybrane rodzaje spraw. Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze z nich.

⁶² C. Meller-Hannich, A. Höland, E. Krausbeck, „ADR” und „ODR”: Kreationen der europäischen Rechtspolitik. Eine kritische Würdigung, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht* 2014, s. 38.

⁶³ M. Engel, *Außergerichtliche Streitbeilegung in Verbraucherangelegenheiten – Mehr Zugang zu weniger Recht*, *Neue Juristische Wochenschrift* 2015, s. 1635.

⁶⁴ M. Engel, *Außergerichtliche...*, s. 1635..

⁶⁵ G. Hirsch, *Außergerichtliche Beilegung von Verbraucherstreitigkeiten – ein alternativer Zugang zum Recht entsteht*, *Neue Juristische Wochenschrift* 2013, s. 2094.

⁶⁶ M. Martinek, *Vertriebsrecht und Verbraucherschlichtung*, *Zeitschrift für Vertriebsrecht* 2016, s. 349.

4.1.1. Sąd rodzinny

W praktyce najważniejszym wyspecjalizowanym sądem jest sąd rodzinny, działający przy sądzie rejonowym. Uzyskał on znacznie szersze kompetencje w związku z reformą z 2009 r., na podstawie której przekazano wszystkie sprawy rodzinne do jego właściwości (patrz punkt 0 powyżej).

4.1.2. Izby handlowe

Wyspecjalizowanymi wydziałami sądów o dużym znaczeniu praktycznym są izby handlowe działające w ramach sądów krajowych.

Do ich właściwości należą przede wszystkim sprawy dotyczące umów zawartych pomiędzy przedsiębiorcami, roszczeń z weksli i czeków, określone spory z zakresu prawa spółek, sprawy dotyczące ochrony marek oraz wzorów użytkowych, a także spory z zakresu nieuczciwej konkurencji (§ 95 ust. 1 GVG).

Izby handlowe orzekają w składzie jednego sędziego zawodowego i dwóch sędziów niezawodowych (patrz punkt 0 powyżej). Sędziowie niezawodowi są proponowani przez izbę przemysłowo-handlową i mianowani na okres pięciu lat (§ 108 GVG). Powołane mogą zostać osoby, które posiadają niemieckie obywatelstwo, ukończyły 30 rok życia oraz są wpisani do rejestru handlowego jako przedsiębiorca, członek zarządu lub prokurent (§ 109 ust. 1 GVG).

4.1.3. Sądy upominawcze

Postępowanie upominawcze ma w Niemczech charakter fakultatywny.

Zgodnie z § 689 ust. 2 ZPO postępowanie upominawcze należy do właściwości sądu rejonowego, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania. Jednakże kraje związkowe są uprawnione do przekazania postępowań upominawczych należących do właściwości wielu sądów rejonowych jednemu wybranemu sądowi rejonowemu, jeżeli prowadzi to do szybszego i bardziej ekonomicznego załatwiania tych spraw (§ 689 ust. 3 zd. 1 ZPO). Koncentracja właściwości może dotyczyć tylko postępowań upominawczych załatwianych maszynowo (§ 689 ust. 3 zd. 2 ZPO). Ponadto poszczególne kraje związkowe mogą uzgodnić właściwość sądów upominawczych

dla sądów rejonowych właściwych dla obszaru więcej niż jednego kraju związkowego.

Z powyższego uprawnienia skorzystały wszystkie kraje związkowe. Część z nich zdecydowała się na powołanie wspólnego sądu upominawczego wraz z innym lub innymi krajami związkowymi: Berlin i Brandenburgia uzgodniły właściwość Sądu Rejonowego Berlin-Wedding, Hamburg i Meklemburgia-Pomorze Przednie Sądu Rejonowego w Hamburgu-Altonie, Nadrenia-Palatynat i Kraj Saary Sądu Rejonowego w Mayen, Saksonia, Saksonia-Anhalt i Turyngia Sądu Rejonowego w Aschersleben. W sześciu krajach związkowych działa jeden centralny sąd upominawczy i jedynie w Nadrenii Północnej-Westfalli dwa sądy upominawcze.

4.1.4. Centralny sąd upominawczy dla Europejskich Nakazów Zapłaty

Także postępowania upominawcze na podstawie rozporządzenia (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12 grudnia 2006 r. ustanawiającego postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty⁶⁷ zostały skoncentrowane. Jednakże zamiast jednego sądu dla każdego lub kilku krajów związkowych niemiecki ustawodawca zdecydował się na kompletną koncentrację właściwości: dla wszystkich wniosków o wydanie Europejskiego Nakazu Zapłaty kierowanych do sądów niemieckich właściwy jest jeden sąd rejonowy, tj. Sąd Rejonowy Berlin-Wedding (§ 1087 ZPO). O wyborze tego sądu zdecydowała istniejąca infrastruktura techniczna oraz wykwalifikowana kadra.

4.1.5. Specjalizacja poprzez powołanie izb dla wybranych kategorii spraw

Wysoki stopień specjalizacji niemieckich sądów krajowych, rozpoznających większość spraw cywilnych jako sąd pierwszej instancji, wynika głównie nie z istnienia wyspecjalizowanych sądów, lecz specjalizacji sędziów wynikającej z istnienia izb sądowych rozpoznających wybrane rodzaje spraw.

⁶⁷ Dz. Urz. UE L 399 z 2006 r., s. 1.

Wszyscy sędziowie sądów krajowych wchodzi w skład trzyosobowych izb. W sądzie krajowym w Kolonii działa obecnie 40 izby cywilnych, których skład jest publikowany na stronie internetowej sądu⁶⁸.

Teoretycznie możliwy jest podział wszystkich wpływających spraw pomiędzy izby według kolejności wpływu. Jednakże celem specjalizacji sędziów przewidziano utworzenie izb dla wybranych rodzajów spraw. Początkowo utworzenie wyspecjalizowanych izb pozostawiono samym sądom poprzez umożliwienie ich powołania w planie podziału czynności sądu (izby fakultatywne). W 2017 r. ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie obligatoryjnych izb dla wybranych kategorii sporów.

(1) *Izby fakultatywne*

Plan podziału czynności sądu krajowego może przewidywać utworzenie wyspecjalizowanych izb rozpoznających sprawy należące do wybranych kategorii. W razie utworzenia tych izb, sprawy wpływające do sądu krajowego nie są rozdzielane pomiędzy izby jedynie według kolejności wpływu, lecz także na podstawie kryterium przedmiotowego.

Powołanie wyspecjalizowanych izb ma wpływ na skład sądu właściwego do rozpoznania danej sprawy (patrz § 348 ust. 1 pkt 2 ZPO). Jeżeli plan podziału spraw danego sądu stanowi, iż sprawy należące do wymienionych w tym przepisie kategorii są rozpoznawane przez izbę, wówczas przekazanie ich do rozpoznania przez jednego sędziego jest możliwe tylko w odniesieniu do spraw mniej istotnych lub skomplikowanych (§ 348a ZPO, patrz punkt 0 powyżej). W razie braku wyspecjalizowanych izb do rozpoznawania sporów właściwy jest jeden sędzia (patrz punkt 0 powyżej).

Zgodnie § 348 ust. 1 pkt 2 ZPO do kompetencji wyspecjalizowanych izb cywilnych mogą zostać przekazane następujące sprawy⁶⁹:

⁶⁸

Patrz http://www.lg-koeln.nrw.de/aufgaben/geschaeftsverteilung/z_t_geschaeftsverteilung/Geschaeftsverteilungsplaene/gv-p-2017.pdf (dostęp: 16.12.2017).

⁶⁹ Właściwość izb handlowych (patrz punkt 0 powyżej) pominięto.

- spory dotyczące roszczeń z tytułu publikacji drukowanych, filmów, nagrań dźwiękowych (tzw. sprawy prasowe),
- spory dotyczące działalności zawodowej adwokatów, rzeczników patentowych, notariuszy, doradców podatkowych, pełnomocników podatkowych i biegłych rewidentów,
- spory wynikające z umów transportu, spedycji i składu (tzw. sprawy transportowe),
- spory dotyczące praw autorskich,
- spory dotyczące technologii informatycznych i komunikacji,
- spory dotyczące roszczeń odszkodowawczych z tytułu niezgodnego z prawem działania urzędników i innych organów publicznych,
- wybrane spory dotyczące prawa spółek⁷⁰

oraz

- spory wynikające z umów bankowych i umów dotyczących instrumentów finansowych (tzw. sprawy bankowe i dotyczące doradztwa inwestycyjnego),
- spory wynikające z umów o roboty budowlane, umów o usługi architektoniczne oraz umów o usługi inżynierskie, jeżeli mają one związek z robotami budowlanymi (tzw. sprawy budowlane),
- spory wynikające z umów o leczenie,
- spory wynikające z umów ubezpieczenia.

W odniesieniu do tych ostatnich czterech kategorii patrz punkt 0 poniżej.

Plan podziału spraw wpływających do danego sądu może przekazywać także rozpoznawanie spraw należących do innych kategorii nie według kolejności wpływu, lecz według kryterium przedmiotowego konkretnym izbom, a tym samym utworzenie wyspecjalizowanych izb nieprzewidzianych w § 348 ZPO; jednakże rozpoznawanie tych spraw nie należy wówczas do kompetencji izby, lecz jednego sędziego (patrz punkt 0 powyżej)⁷¹. Sędzia jest zobowiązany przekazać sprawę do rozpoznania izbie, jeżeli jest ona szczególnie trudna pod względem faktycznym lub prawnym,

⁷⁰ Powyższa regulacja obejmuje bardzo niewiele sporów dotyczących prawa spółek; w związku z powyższym proponowane jest jej rozszerzenie na prawie wszystkie spory w tej dziedzinie.

⁷¹ Patrz projekt Ustawy reformującej proces cywilny, Bundestag-Drucksache 14/4722 z 24 listopada 2000 r., s. 88.

posiada duże znaczenie prawne lub strony zgodnie wniosły o jej przekazanie izbie (§ 348 ust. 2 ZPO). Sąd krajowy w Kolonii skorzystał z tej możliwości, tworząc izbę właściwą dla sporów dotyczących umów maklerskich⁷².

Tym samym, celem określenia składu sądu rozpoznającego daną sprawę konieczne jest sprawdzenie, czy plan podziału spraw danego sądu przekazuje ją do kompetencji izby.

Plan podziału spraw sądu krajowego w Kolonii (liczący 150 stron) zawiera szczegółowe postanowienia dotyczące podziału spraw według ich przedmiotu oraz kolejności wpływu. Określa on właściwość każdej poszczególnej izby, która może obejmować konkretny rodzaj spraw oraz pozostałe sprawy cywilne według wpływu. Na podstawie tego planu podziału sprawy bankowe są rozpoznawane przez jedną z pięciu izb, sprawy budowlane przez jedną z dziewięciu izb, sprawy dotyczące odpowiedzialności lekarzy przez jedną z dwóch izb, a sprawy transportowe przez jedną izbę.

Przekazanie rozpoznawania określonych kategorii spraw wybranym izbom sądu pozwala na specjalizację sędziów oraz zdobycie przez nich większej wiedzy i doświadczenia w wybranych dziedzinach, co może skutkować przyspieszeniem postępowań⁷³. Zwolennicy tego rozwiązania wskazują, iż wyspecjalizowani sędziowie są w stanie szybciej prowadzić postępowania, podnoszą jakość orzecznictwa, a tym samym pewność prawa, oraz cieszą się większym zaufaniem⁷⁴.

Sceptycy wskazują, że obecnie brak danych empirycznych potwierdzających, iż wyspecjalizowane izby są w stanie szybciej lub efektywniej rozpoznawać przekazane im spory⁷⁵. Specjalizacja wśród adwokatów, nawet sformalizowana poprzez wprowadzenie możliwości uzyskania tytułu adwokata-specjalisty w jednej

⁷² Patrz plan podziału spraw sądu krajowego w Kolonii http://www.lg-koeln.nrw.de/aufgaben/geschaeftsverteilung/zt_geschaeftsverteilung/Geschaeftsverteilungsplaene/gvp-2017.pdf (dostęp: 4 grudnia 2017 r.).

⁷³ U. Fischer [w:] V. Vorwerk, Ch. Wolf (red.), *Beck'scher Online-Kommentar ZPO*, 25. wydanie, Monachium 2017, § 348 ZPO nb. 13.

⁷⁴ U. Ehrlicke, *Spezialisierung als Rechtsprinzip für die Zuständigkeit im deutschen Zivilverfahrensrecht?*, Neue Juristische Wochenschrift 1996, s. 816.

⁷⁵ Do końca akapitu za B. Hirtz, *Die Zukunft des Zivilprozesses*, Neue Juristische Wochenschrift 2014, s. 2532 i n.

z 23 możliwych dziedzin, nie oznacza konieczności odpowiedniej specjalizacji wśród sędziów.

Stopień specjalizacji w ramach planu podziału spraw nie jest jednak jednolity dla wszystkich sądów. Przykładowo, w sądzie krajowym w Kolonii działają dwie izby rozpoznające sprawy dotyczące roszczeń z tytułu umów o leczenie, natomiast sąd krajowy w Detmold (najmniejszy sąd krajowy w Nadrenii Północnej-Westfalii) nie ma wyspecjalizowanych izb cywilnych.

(2) *Izby obligatoryjne*

Powołanie wyspecjalizowanych izb jest na podstawie § 348 ust. 2 ZPO fakultatywne, albowiem decydują o tym same sądy przy ustalaniu planów podziału spraw. Skutkiem tego było duże zróżnicowanie stopnia specjalizacji w różnych sądach krajowych.

W związku z powyższym już w 2014 r. Zjazd Prawników Niemieckich postulował powołanie obligatoryjnych wyspecjalizowanych izb dla spraw budowlanych, medycznych, bankowych, ubezpieczeniowych i informatycznych⁷⁶. Powyższa propozycja spotkała się z pozytywną oceną adwokatury, która popiera przede wszystkim powołanie izb dla spraw budowlanych i medycznych.

W 2017 r. ustawodawca zdecydował się na realizację tego postulatu. W ramach reformy regulacji umów o roboty budowlane⁷⁷ do Ustawy o ustroju sądów powszechnych wprowadzono nowy § 72a, przewidujący utworzenie w sądach krajowych izby lub izb dla następujących rodzajów spraw:

- sporów wynikających z umów bankowych i umów dotyczących instrumentów finansowych (tzw. sprawy bankowe i dotyczące doradztwa inwestycyjnego),
- sporów wynikających z umów o roboty budowlane, umów o usługi architektoniczne oraz umów o usługi inżynierskie, jeżeli mają one związek z robotami budowlanymi (tzw. sprawy budowlane),

⁷⁶ Do końca akapitu za M. Kilian, *Modernisierung der Justiz durch Einrichtung von Spezialeinheiten?*, Zeitschrift für Rechtspolitik 2017, s. 21 i n.

⁷⁷ Patrz Gesetz zur Reform des Bauvertragsrechts, zur Änderung der kaufrechtlichen Mängelhaftung, zur Stärkung des zivilprozessualen Rechtsschutzes und zum maschinellen Siegel im Grundbuch- und Schiffsregisterverfahren z 28 kwietnia 2017 r., BGBl. I s. 969.

- sporów wynikających z umów o leczenie,
- sporów wynikających z umów ubezpieczenia.

Powołanie tych izb jest obligatoryjne⁷⁸. Powyższe izby mogą rozpoznawać także inne spory (§ 72a zd. 2 GVG). Powyższa regulacja wejdzie w życie 1 stycznia 2018 r., a tym samym § 348 ZPO z tym dniem ulegnie zmianie.

Identyczne postanowienia zawiera nowy § 119a Ustawy o ustroju sądów powszechnych dotyczący organizacji i właściwości wyższych sądów krajowych w odniesieniu do rozpoznawania środków zaskarżenia od rozstrzygnięć sądów krajowych.

4.2. Uproszczenie kognicji sądów poprzez stosowanie ryczałtów

Mechanizmem pozwalającym na daleko idące uproszenie orzekania w wybranych kategoriach spraw jest stosowanie ryczałtów celem określenia wysokości należnego powodowi roszczenia.

Jednakże należy zwrócić uwagę, iż stosowanie przez ustawodawcę niemieckiego ryczałtów podlega kontroli z punktu widzenia zgodności z prawem konstytucyjnym: Zgodnie z art. 3 ust. 1 Ustawy Zasadniczej wszyscy są równi wobec prawa. Z powyższej zasady równości wynika, iż ustawodawca może stosować ryczałty, jednakże wynikające z tego korzyści (np. uproszczenie postępowań alimentacyjnych) muszą pozostawać w odpowiednim stosunku do wynikającej z nich nierówności⁷⁹.

W praktyce niemieckiej zastosowanie znajduje kilka różnych rodzajów ryczałtów. Większość z nich nie ma charakteru obowiązujących przepisów prawa, lecz stanowi rezultat utrwalonej praktyki orzeczniczej. Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze z nich.

⁷⁸ Sprawozdanie Komisji Prawnej Bundestagu, Drucksache 18/11437 z 8 marca 2017 r., s. 45.

⁷⁹ P. Kichhof [w:] T. Maunz, G. Dürig (red.), *Grundgesetz. Kommentar*, 79. wydanie, Monachium 2016, art. 3 GG nb. 124.

4.2.1. Ryczałty ustawowe

Ryczałty ustawowe są stosunkowo rzadkie w prawie niemieckim. Obecne dotyczą one przede wszystkim roszczeń alimentacyjnych nieletnich dzieci wobec rodziców, stosunków majątkowych małżeńskich oraz wysokości szkody spowodowanej zwłoką dłużnika.

(1) Minimalna stawka alimentacyjna

Jeden ze sposobów uproszczenia orzekania alimentów w Niemczech stanowi ustawowa minimalna stawka alimentacyjna: Zgodnie z § 1612a ust. 1 zd. 1 i 2 niemieckiego Kodeksu cywilnego (BGB)⁸⁰ nieletnie dziecko może żądać od rodzica, z którym nie zamieszkuje, alimentów stanowiących odpowiedni procent właściwej minimalnej stawki alimentacyjnej, która jest ustalana na podstawie rzeczowego minimum egzystencjalnego dziecka niepodlegającego opodatkowaniu podatkiem dochodowym. Powyższa regulacja stanowi odesłanie do § 32 ust. 6 Ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych⁸¹, zgodnie z którym dochody podatnika są pomniejszane o wolną od podatku kwotę w wysokości 2358 euro odpowiadającą rzeczowemu minimum egzystencjalnemu dziecka. Powyższa kwota przysługuje obojgu rodzicom, a tym samym ustalone w ten sposób rzeczowe minimum egzystencjalne dziecka wynosi 4716 euro rocznie, tj. 393 euro miesięcznie.

Przysługujący dziecku procent minimalnej stawki alimentacyjnej jest zależny od jego wieku i wynosi (§ 1612a ust. 1 zd. 3 BGB):

- do ukończenia przez dziecko 6 roku życia (tzw. pierwsza kategoria wiekowa): 87% minimalnej stawki alimentacyjnej, tj. 342 euro miesięcznie,
- od 7 roku życia do ukończenia przez dziecko 12 roku życia (tzw. druga kategoria wiekowa): 100% minimalnej stawki alimentacyjnej, tj. 393 euro miesięcznie,
- od 13 roku życia (tzw. trzecia kategoria wiekowa): 117% minimalnej stawki alimentacyjnej, tj. 460 euro miesięcznie.

⁸⁰ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) z 18 sierpnia 1896 r., tekst jednolity BGBl. 2002 I s. 42, 2909; 2003 I s. 738, z późniejszymi zmianami.

⁸¹ Einkommensteuergesetz (EStG) z 16 października 1934 r., tekst jednolity BGBl. 2009 I s. 3366, 3862, z późniejszymi zmianami.

Minimalna stawka alimentacyjna ma na celu pokrycie tylko podstawowych potrzeb uprawnionego i znajduje uzasadnienie jedynie wtedy, gdy zobowiązany uzyskuje niewielkie dochody, tj. poniżej 1500 euro netto miesięcznie. Celem ustalenia wysokości roszczeń alimentacyjnych w pozostałych sytuacjach zastosowanie w praktyce znajduje tzw. tabela düsseldorfską (patrz punkt 0 poniżej).

Ponadto zryczałtowane określenie wysokości alimentów pozwala także na wydawanie tzw. dynamicznych tytułów egzekucyjnych. Uprawniony nie musi wnioskować o przyznanie mu alimentów w określonej kwotowo wysokości, lecz może żądać zasądzenia alimentów w wysokości określonego procentu minimalnej stawki alimentacyjnej dla odpowiedniej kategorii wiekowej. Zaletą tego rozwiązania jest łatwe dostosowanie wysokości należnych alimentów w razie wzrostu minimalnej stawki alimentacyjnej lub w związku z przejściem dziecka do kolejnej kategorii wiekowej, tj. poprzez przeprowadzenie odpowiednich operacji rachunkowych bez konieczności składania wniosku do sądu o zmianę wysokości orzeczonych alimentów.

(2) *Ryczałtowe wyrównanie dorobków w razie śmierci małżonka*

Ustawowym ustrojem majątkowym małżeńskim w Niemczech jest rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków (§ 1363 ust. 1 BGB). Po zakończeniu tego ustroju majątkowego następuje wyrównanie dorobków małżonków (§ 1363 ust. 2 BGB).

Wyrównanie dorobków przeprowadzane w związku z rozwodem wymaga dokładnego określenia majątku początkowego i końcowego, a tym samym dorobku każdego z małżonków (§ 1373–1377 BGB). Połowa nadwyżki dorobku jedyne z małżonków nad dorobkiem drugiego z małżonków przysługuje drugiemu małżonkowi jako wyrównanie dorobków (§ 1378 ust. 1 BGB). Dokonywane w ten sposób wyrównanie dorobków jest bardzo skomplikowane pod względem faktycznym (np. w odniesieniu do pozyskania informacji o składnikach i wartości majątku małżonków) i względem prawnym (szczegółowe zasady zaliczania określonych aktywów i pasywów).

Celem uniknięcia konieczności przeprowadzenia skomplikowanego wyrównania dorobków małżonków ustawodawca przewidział ryczałt znajdujący zastosowanie w razie zakończenia ustroju rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków

poprzez śmierć jednego z małżonków: Zgodnie z § 1371 ust. 1 BGB w tej sytuacji wyrównanie dorobków następuje poprzez podwyższenie wynikającego z dziedziczenia ustawowego udziału w spadku przysługującego żyjącemu małżonkowi o ¼ całego spadku, i to niezależnie od tego, czy małżonkowie w rzeczywistości osiągnęli jakikolwiek dorobek. Jeżeli żyjący małżonek nie jest spadkobiercą i nie przysługuje mu żaden zapis, wówczas może on żądać przeprowadzenia wyrównania dorobków według zasad ogólnych (§ 1371 ust. 2 BGB); ponadto małżonek będący spadkobiercą może odrzucić spadek i żądać wyrównania dorobków według zasad ogólnych (§ 1371 ust. 3 BGB)⁸².

W nauce wskazuje się, iż powyższe ryczałtowe zwiększenie udziału żyjącego małżonka w spadku o ¼ całego spadku znacznie zmniejsza uprawnienia zstępnych spadkodawcy, w szczególności jeżeli dorobek spadkodawcy był mniejszy, albowiem nie tylko wyłącza ono przeprowadzenie rzeczywistego wyrównania dorobków i zwiększenia (przypadającego im przynajmniej w części) majątku spadkodawcy poprzez jego udział w dorobku żyjącego małżonka, lecz także przyznaje żyjącemu małżonkowi wyrównanie dorobków także wtedy, gdy jego dorobek był wyższy niż dorobek spadkodawcy⁸³. Wspólne dzieci małżonków mogą liczyć na zmniejszenie negatywnych skutków tej regulacji poprzez (dość niepewne) zwiększenie spadku po drugim małżonku; w odniesieniu do dzieci tylko zmarłego małżonka brak nawet tej szansy. Z tych przyczyn powyższa regulacja jest uznawana w nauce za niesprawiedliwą, a nawet niekonstytucyjną⁸⁴.

(3) *Szkoda spowodowana zwłoką dłużnika*

Ryczałt o bardzo dużym znaczeniu praktycznym przewiduje § 288 ust. 5 zd. 1 BGB. Wierzycielowi roszczenia pieniężnego, którego dłużnik nie jest konsumentem, przysługuje w razie zwłoki dłużnika ryczałt w wysokości 40 euro. Powyższe unormowanie stanowi realizację obowiązku zawartego w art. 6 ust. 1 dyrektywy

⁸² Wyjątki i szczegółowe regulacje pominięto.

⁸³ Do końca akapitu za T. Kuhn [w:] B. Gsell, W. Krüger, S. Lorenz, J. Mayer (red.), *Beck'scher Online-Kommentar BGB*, Monachium 2017, § 1371 BGB nb. 3 i n.

⁸⁴ D. Leipold, *Ist der Wegfall des Zugewinnausgleichs bei Vorversterben des Ehegatten mit dem geringeren Zugewinn verfassungsgemäß?*, Neue Juristische Wochenschrift 2011, s. 1182.

Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/7/UE z 16 lutego 2011 r. w sprawie zwalczania opóźnień w płatnościach w transakcjach handlowych⁸⁵.

4.2.2. Ryczałty pozaustawowe

(1) *Tabela düsseldorfska*

Dla określania alimentów ponad minimalną stawkę alimentacyjną (patrz punkt 0 powyżej) w praktyce stosuje się tzw. tabelę düsseldorfską⁸⁶. Nie ma ona charakteru powszechnie obowiązującego źródła prawa, lecz stanowi wskazówki dotyczące orzekania o wysokości alimentów wypracowane przez sądy rodzinne w apelacji Düsseldorf, które następnie zostały (w całości lub w części) przejęte przez inne apelacje. Powyższa tabela jest oparta na konsultacjach sędziów senatów rodzinnych wyższych sądów krajowych w Düsseldorfie, Kolonii oraz Hamm (tj. trzech wyższych sądów krajowych kraju związkowego Nadrenii Północnej-Westfalii), Komisji ds. Alimentów Niemieckiego Związku Sądów Rodzinnych oraz ankietach przeprowadzanych wśród sędziów innych wyższych sądów krajowych.

Poza zaletą w postaci uproszczenia postępowania alimentacyjnego przez zwolnienie sędziów od konieczności szczegółowego obliczania kwot potrzebnych do zaspokojenia potrzeb dziecka stosowanie tabeli düsseldorfskiej zapewnia równe traktowanie wszystkich uczestników postępowań oraz jednolitość orzecznictwa.

Tabela düsseldorfska określa wysokość należnych alimentów dla dzieci w zależności od ich wieku (cztery kategorie) oraz wysokości dochodów zobowiązanego (11 kategorii). Tym samym dla każdego dłużnika, którego sytuacja rodzinna i majątkowa jest znana, możliwe jest dokładne ustalenie wysokości należnych alimentów. Ponadto powyższa regulacja pośrednio prowadzi do zmniejszenia liczby postępowań sądowych dotyczących roszczeń alimentacyjnych dzieci wobec rodziców. Skoro możliwe jest dość jasne ustalenie wysokości należnych alimentów⁸⁷

⁸⁵ Dz. Urz. UE L 48 z 2011 r., s. 1.

⁸⁶ Patrz http://www.olg-duesseldorf.nrw.de/infos/Duesseldorfer_Tabelle/index.php (dostęp: 4 grudnia 2017 r.).

⁸⁷ Szczegóły dotyczące zaliczania określonych dochodów i kosztów zobowiązanego oraz ustalania szczególnych potrzeb uprawnionego, które mogą znacznie komplikować ustalenie wysokości należnych alimentów, pominięto.

i zawarcie dotyczącej ich ugody przed Urzędem ds. Dzieci i Młodzieży, która stanowi tytuł egzekucyjny, część sporów w tym zakresie jest załatwiana bez udziału sądów.

Tabela düsseldorfka wskazuje ponadto wysokość minimalnej kwoty na własne utrzymanie dłużnika, która nie może zostać przeznaczona na wykonywanie obowiązku alimentacyjnego, albowiem wówczas dłużnik sam popadłby w niedostatek. Jeżeli po odjęciu od dochodu dłużnika kwot, które musiałby on płacić tytułem alimentów, pozostaje kwota niższa niż kwota minimalna na jego własne utrzymanie, wówczas występuje tzw. niedobór alimentacyjny skutkujący proporcjonalną redukcją wszystkich zobowiązań alimentacyjnych dłużnika.

(2) *Tabela frankfurcka i jej następcy*

Kolejną rozpowszechnioną tabelą była wprowadzona w latach 80. ubiegłego wieku przez Sąd Krajowy we Frankfurcie nad Menem tabela dotycząca obniżenia ceny podróży w razie niezgodności świadczenia z umową. Także ona nie miała wiążącego charakteru.

Powyższa tabela nie zawierała pojedynczych wyroków wraz z informacją o zastosowanej obniżce ceny podróży, lecz cały system obliczania redukcji ceny. Wady świadczenia biura podróży były podzielone na cztery kategorie (zakwaterowanie, wyżywienie, transport, pozostałe) i wiele podkategorii. Tabela wskazywała dla każdej z nich zakres możliwej redukcji ceny oraz (w miarę potrzeby) kryteria dla jej dokładnego określenia (np. dla kategorii I – zakwaterowanie, podkategorii 5 – wady wyposażenia pokoju: brak klimatyzacji 10–20% w zależności od pory roku). Ponadto zawierała ona informacje o sposobie łączenia kilku podstaw redukcji.

Tabela frankfurcka została po raz ostatni zaktualizowana w 1994 r., a tym samym nie jest już stosowana. Przedstawiciele nauki wskazują, iż ze względu na jej jakość (system obliczania redukcji zamiast list wcześniejszych wyroków) jej aktualizacja byłaby bardzo pożądana⁸⁸.

⁸⁸ K. Tonner [w:] F.J. Säcker, R. Rixecker, H. Oetker, B. Limperg (red.), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, t. V, 7. wydanie, Monachium 2017, § 651d BGB nb. 20.

W 2005 r. Allgemeiner Deutscher Automobil-Club (ADAC, Niemiecki Związek Motorowy) opublikował własną zaktualizowaną tabelę redukcji cen podróży⁸⁹, która została zaktualizowana w 2011 r. Jednakże stanowi ona jedynie skróconą i usystematyzowaną listę opublikowanych wyroków w sprawach dotyczących redukcji ceny podróży.

(3) *Tabele zadośćuczynień*

Kolejną dziedziną, w której tabele są bardzo rozpowszechnione, są zadośćuczynienia przyznawane w związku z wypadkami komunikacyjnymi. Wszystkie z nich mają niewiązący charakter. W doktrynie wskazuje się, iż ich głównym zadaniem jest pomoc w znalezieniu orzeczeń zapadłych w porównywalnych sprawach, jednakże ich „mechaniczne” stosowanie i sumowanie kwot wskazanych za poszczególne naruszenia jest niedopuszczalne⁹⁰.

Najpopularniejsze tabele zadośćuczynień są publikowane przez adwokatów samodzielnie⁹¹ lub we współpracy z ADAC⁹² oraz przez Wyższy Sąd Krajowy w Celle⁹³.

(4) *Cena najmu pojazdu zastępczego*

Jako ostatni przykład szeroko stosowanych w orzecznictwie tabel można wskazać tabele dotyczące cen najmu pojazdu zastępczego, stosowane przy ustalaniu odszkodowania z tytułu niemożności korzystania z samochodu jako skutku wypadku komunikacyjnego.

⁸⁹ Patrz S. Schattenkirchner, *ADAC-Tabelle zur Reisepreisminderung*, Neue Juristische Wochenschrift 2005, s. 2506 i n.

⁹⁰ Ch. Huber [w:] B. Dauner-Lieb, W. Langen (red.), *BGB – Schuldrecht*, 3. wydanie, Baden-Baden 2016, § 253 BGB nb. 80 i n. oraz J. Luckey (autor jednego ze zbiorów), *Schmerzensgeldtabellen – Sinnhaftigkeit und Grenzen*, Straßenverkehrsrecht 2014, s. 125 i n.

⁹¹ L. Jaeger, J. Luckey, *Schmerzensgeld*, 9. wydanie, Monachium 2018 oraz A. Slizyk, *Beck'sche Schmerzensgeld-Tabelle 2018*, 14. wydanie, Monachium 2018.

⁹² Patrz S. Hacks, W. Wellner, F. Häcker, *Schmerzensgeld-Beträge 2018*, 36. wydanie, Monachium 2018.

⁹³ Patrz <http://app.olg-ce.niedersachsen.de/cms/page/schmerzensgeld.php?sort=betrag> (dostęp: 4 grudnia 2017 r.).

Sędziowie często korzystają z tabel publikowanych przez firmę Schwacke lub Towarzystwo Badawcze Fraunhofer. W nowszych orzeczeniach można spotkać się także ze średnią obliczaną na podstawie obu źródeł.

V. Stanowisko doktryny oraz ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych

1. Stanowisko doktryny w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych

W doktrynie proponowane są różne zmiany dotyczące zakresu kognicji sądów powszechnych.

1.1. Redukcja liczby pionów sądownictwa i włączenie sądownictwa pracy do sądownictwa powszechnego

Najszerzej dyskutowanym i najstarszym projektem zmiany dotyczącej kognicji sądów powszechnych jest postulat redukcji istniejących pionów sądownictwa, w tym włączenie sądownictwa pracy do sądownictwa powszechnego⁹⁴.

Stanowisko doktryny wobec tego projektu jest niejednolite. Zwolennicy tego projektu, w tym ówczesny prezes Trybunału Federalnego Günter Hirsch, wskazują na pozytywne efekty synergii pozwalające na zmniejszenie kosztów, np. dotyczących lokali i infrastruktury, lepszego planowania personalnego oraz zbliżenia niemieckiej regulacji do systemów obowiązujących w innych krajach europejskich⁹⁵.

Jednakże większość autorów wypowiedziała się przeciwko realizacji powyższego projektu⁹⁶. W ich ocenie wskazywane pozytywne skutki mogą zostać osiągnięte na podstawie obowiązujących regulacji albo w inny sposób (np. zmniejszenie wydatków na lokale i infrastrukturę jest możliwe przez stworzenie centrów sądowych, tj. kompleksów obejmujących kilka różnych sądów); rzeczywiste efekty synergii byłyby ich zdaniem znacznie mniejsze od oczekiwanych. Ponadto w dobie rosnącego

⁹⁴ Wypowiedzi przedstawicieli doktryny dotyczące utworzenia jednolitego sądownictwa administracyjnego pominięto.

⁹⁵ Patrz Frankfurter Allgemeine Zeitung, „*Gerichtsbearbeitungen zusammenfassen*”, 13 listopada 2003 r., nr 264, s. 5.

⁹⁶ Do końca akapitu za K. Aust-Dodendorf, *Die Arbeitsgerichtsbarkeit auf dem Weg zur ordentlichen Gerichtsbarkeit?*, Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht 2004, s. 24; A. Flüchter, *Der Multifunktionsrichter – Das Modell der Zukunft? Zu einer Zusammenlegung der Arbeitsgerichte mit ordentlichen Gerichten* [w:] V. Rieble (red.), *Festschrift für Manfred Löwisch zum 70. Geburtstag*, Monachium 2007, s. 116 i n.

skomplikowania regulacji prawnych, a tym samym w obliczu konieczności specjalizacji sędziów, likwidacja wyspecjalizowanego i dobrze funkcjonującego sądownictwa pracy prowadziłaby do pogorszenia jakości orzecznictwa oraz wydłużenia czasu trwania postępowań.

1.2. „Spłaszczenie” struktury sądownictwa powszechnego

W ramach niemieckiego sądownictwa powszechnego można wyodrębnić cztery poziomy (patrz 0). Od dłuższego czasu pojawiają się postulaty reformy i wprowadzenia trzypoziomowej struktury, w tym w szczególności jednolitego sądu pierwszej instancji⁹⁷.

Zwolennicy tego postulatu wskazują na jego pozytywne skutki w postaci uproszczenia struktury sądownictwa powszechnego oraz zmniejszenie wydatków na infrastrukturę⁹⁸.

Jednakże przeciwko temu postulatowi przemawiają przewidywane wysokie koszty jego realizacji związane z likwidacją części sądów, powiększeniem innych oraz przeprowadzkami⁹⁹. Ponadto wprowadzenie jednolitej pierwszej instancji oznaczałoby w wielu regionach „oddalenie” sądu od obywateli, związane z likwidacją mniejszych sądów rejonowych.

⁹⁷ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 9 nb. 10.

⁹⁸ M. Zuleeg, *Der Wandel der deutschen Judikative in Zeiten knapper Mittel*, *Zeitschrift für Rechtspolitik* 2000, s. 487; E. Heister-Neumann, „*Große Justizreform*” – *Der Weg zu einer zukunftsfähigen Justiz*, *Zeitschrift für Rechtspolitik* 2005, s. 14.

⁹⁹ Do końca akapitu za R. Wassermann, *Der Teufel steckt im Detail – Neuer Anlauf zur Justizreform*, *Neue Juristische Wochenschrift* 1999, s. 2647; F. Busse, *Justizreform vor dem Abschluss*, *Neue Juristische Wochenschrift* 2001, s. 1547.

2. Stanowisko ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych

2.1. Redukcja liczby pionów sądownictwa i włączenie sądownictwa pracy do sądownictwa powszechnego

W związku z pojawiającymi się postulatami „odchudzenia” administracji kanclerz Helmut Kohl powołał w 1995 r. radę biegłych pod nazwą „Szcupłe państwo”. Jedną z propozycji zawartych w sprawozdaniu końcowym z prac tej rady dotyczyła zmiany struktury całego sądownictwa poprzez połączenie istniejących pięciu pionów i stworzenie dwóch pionów sądownictwa: sądownictwa powszechnego (do którego należałoby sądownictwo pracy) oraz sądownictwa administracyjnego (do którego należałoby także sądownictwo spraw społecznych i sądownictwo finansowe); powyższe pozwoliłoby także na ujednoczenie przepisów prawa procesowego i zastąpienie obecnych pięciu regulacji postępowania dwoma¹⁰⁰.

W 2004 r. komisja ekspertów powołana przez Ministerstwo Sprawiedliwości Dolnej Saksonii zaproponowała reformę sądownictwa przewidującą zmniejszenie liczby pionów sądownictwa do dwóch, a tym samym włączenie sądownictwa pracy do sądownictwa powszechnego¹⁰¹. Na tej podstawie Konferencja Ministrów Sprawiedliwości krajów związkowych 30 września 2005 r. przyjęła uchwałę wspierającą projekt połączenia pionów sądownictwa. Jednakże także i ta próba połączenia pionów sądownictwa, podobnie jak i poprzednie, nie zakończyła się powodzeniem, albowiem uzyskanie poparcia większości krajów związkowych okazało się niemożliwe¹⁰².

Realizacja tego postulatu wymagałaby zmiany art. 95 ust. 1 Ustawy Zasadniczej, który przewiduje istnienie pięciu pionów sądownictwa wraz z pięcioma sądami najwyższymi (patrz punkt 0).

¹⁰⁰ P. Gottwald, L. Rosenberg, K.H. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, § 9 nb. 7.

¹⁰¹ Patrz P.-A. Brand, *Über den Sinn und Unsinn der Arbeitsgerichtsbarkeit*, *Zeitschrift für Rechtspolitik* 2010, s. 81.

¹⁰² Patrz A. Tabbara, *Zusammenführung oder Einverleibung? – Die Sozialgerichtsbarkeit und ihr Verhältnis zur Verwaltungsgerichtsbarkeit*, *Neue Zeitschrift für Sozialrecht* 2009, s. 483 i n.

2.2. „Spłaszczenie” struktury sądownictwa powszechnego

Ze względu na opór części krajów związkowych do dnia dzisiejszego nie przedłożono żadnego projektu ustawy wprowadzającej trzystopniową strukturę sądownictwa powszechnego. W ramach reformy procedury cywilnej w 2000 r. ustawodawca próbował wprowadzić inną regulację, która w praktyce oznaczałaby „spłaszczenie” struktury sądownictwa powszechnego, mianowicie jednolitą właściwość wyższych sądów krajowych dla rozpoznawania wszystkich środków zaskarżenia, tj. zarówno od orzeczeń sądów rejonowych jak i sądów krajowych¹⁰³. Jednakże i ta propozycja nie została zaakceptowana przez kraje związkowe.

¹⁰³ Patrz projekt Ustawy reformującej proces cywilny, Bundestag-Drucksache 14/4722, 20 listopada 2000 r., s. 4 i 72.

VI. Statystyczne ujęcie kognicji sądów powszechnych

Przedstawione poniżej informacje statystyczne dotyczące sądów krajów związkowych zostały opublikowane przez Federalny Urząd Statystyczny¹⁰⁴. Poniżej uwzględniono także informacje statystyczne dotyczące sądownictwa pracy, które w Niemczech – inaczej niż w Polsce – nie jest zaliczane do sądownictwa powszechnego (patrz punkt 0 powyżej).

Informacje statystyczne dotyczące obciążenia Trybunału Federalnego pochodzą ze sprawozdań Trybunału¹⁰⁵.

1. Obciążenie sądów w latach 2014–2016

1.1. Tabela 1. Obciążenie sądów rejonowych w latach 2014–2016

	2014	2015	2016
Sprawy cywilne			
nowe postępowania w sprawach spornych	1.107.028	1.093.454	986.139
w tym na podstawie rozporządzenia nr 861/2007 ¹⁰⁶	438	539	483
zakończone postępowania sporne	1.107.215	1.119.504	1.020.966
Średni czas trwania postępowania w miesiącach	4,8	4,8	4,9
w tym postępowań zakończonych wyrokiem spornym	7,5	7,6	7,7
Zakończone postępowania (z wyłączeniem przekazania innemu sądowi) według wartości przedmiotu sporu (udział procentowy)	1.055.242	1.069.962	976.667
poniżej 300 euro	17,2%	17,3%	17,4%
od 300 do 600 euro	16,1%	16,6%	16,0%
od 600 do 750 euro	5,3%	5,4%	5,1%
od 750 do 1.000 euro	9,4%	10,2%	9,2%
od 1.000 do 1.500 euro	11,5%	11,2%	11,3%
od 1.500 do 2.000 euro	7,7%	7,6%	7,7%

¹⁰⁴ Patrz <https://www.destatis.de> (dostęp: 5 grudnia 2017 r.).

¹⁰⁵ Patrz http://www.bundesgerichtshof.de/DE/Service/Statistik/statistik_node.html (dostęp: 5 grudnia 2017 r.).

¹⁰⁶ Rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz. Urz. UE L 199 z 2007 r., s. 1).

od 2.000 do 3.000 euro	10,9%	10,6%	10,9%
od 3.000 do 4.000 euro	7,9%	7,6%	7,9%
od 4.000 do 5.000 euro	6,5%	6,2%	6,6%
powyżej 5.000 euro	7,6%	7,4%	7,9%
Średnia wartość przedmiotu sporu (w postępowaniach o wartości przedmiotu sporu do 12.500 euro) ⁽¹⁾	1.883 euro	1.801 euro	1.858 euro
W tym sprawy dotyczące			
wypadków komunikacyjnych (liczba)	131.921	133.903	137.835
udział procentowy	11,9%	12,0%	13,5%
umów sprzedaży	142.584	139.929	134.462
udział procentowy	12,9%	12,5%	13,2%
odpowiedzialności lekarzy	1.708	1.614	1.496
udział procentowy	0,2%	0,1%	0,1%
umów o usługi turystyczne	31.813	32.068	34.192
udział procentowy	2,9%	2,9%	3,3%
umów kredytowych oraz leasingu	29.092	67.646	24.416
udział procentowy	2,4%	6,0%	2,4%
sporów sąsiedzkich	8.605	8.447	8.461
udział procentowy	0,8%	0,8%	0,8%
najmu lokali mieszkalnych	260.680	250.303	236.484
udział procentowy	23,5%	22,4%	23,2%
roszczeń z umów ubezpieczenia ⁽²⁾	33.417	37.541	35.274
udział procentowy	3,0%	3,4%	3,5%
Sposób zakończenia postępowania spornego			
wyrok sporny	285.099	279.408	262.238
udział procentowy	25,7%	25,0%	25,7%
ugoda sądowa	169.267	166.679	158.134
udział procentowy	15,3%	14,9%	15,5%
wyrok zaoczny	214.910	217.892	204.507
udział procentowy	19,4%	19,5%	20,0%
Wnioski o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym	5.590.228	5.339.867	5.045.237
Wnioski o ogłoszenie upadłości	175.304	165.865	159.549
Sprawy rodzinne			
nowe	628.886	654.382	617.859
zakończone	648.930	657.600	651.883
w tym postępowania dotyczące:			
rozwodów	190.917	185.853	184.025
alimentów dla dzieci	71.854	65.842	63.996
alimentów dla małżonka/partnera	45.364	42.324	39.713
władzy rodzicielskiej	146.862	177.987	182.364
Średni czas trwania postępowania w miesiącach	6,6	6,1	5,9

w tym postępowań zakończonych postanowieniem o rozwodzie	9,6	9,6	9,6
Sprawy karne			
nowe	679.438	664.867	670.036
zakończone	679.123	670.787	662.412
w tym dotyczące przestępstw w ruchu drogowym	114.198	109.857	110.200
Wnioski o wydanie nakazu karnego	580.912	585.754	590.177
Średni czas trwania postępowania w miesiącach	3,8	4,0	3,9
w tym postępowań zakończonych wyrokiem	4,3	4,5	4,4
Sposób wszczęcia:			
akt oskarżenia	494.190	489.993	482.999
sprzeciw od nakazu karnego	148.266	144.532	144.045
Skład sądu:			
Sędzia zawodowy	449.818	446.536	443.698
Sędzia sądu dla nieletnich	150.493	147.273	143.039
Skład ławniczy	36.245	37.289	37.696
Skład ławniczy sądu dla nieletnich	42.567	39.689	37.979
Sposób zakończenia:			
wyrok	286.593	275.049	270.934
umorzenie na podstawie § 153a StPO ⁽³⁾	53.770	52.699	51.100
cofnięcie aktu oskarżenia/sprzeciwu	46.432	45.626	46.628
Postępowania w sprawach o wykroczenia			
nowe	351.571	329.639	347.169
zakończone	353.031	329.744	337.583
w tym postępowania zakończone wyrokiem	80.646	75.845	80.273
w tym dotyczące wykroczeń w ruchu drogowym	323.174	302.776	312.251
Średni czas trwania postępowania w miesiącach	2,9	3,0	3,0
w tym postępowań zakończonych wyrokiem	4,0	4,1	4,1

⁽¹⁾ Co do właściwości rzeczowej sądów rejonowych w zależności od wartości przedmiotu sporu patrz punkt 0 powyżej.

⁽²⁾ Bez roszczeń dotyczących wypadków komunikacyjnych.

⁽³⁾ Warunkowe umorzenie postępowania z nałożeniem obowiązków.

1.2. Tabela 2. Obciążenie sądów krajowych w latach 2014–2016

	2014	2015	2016
Sprawy cywilne			
pierwsza instancja			
nowe postępowania w sprawach spornych	332.044	330.035	321.996
w tym przed izbą handlową	32.227	32.755	27.607

	zakończone	334.499	332.085	322.371
Średni czas trwania postępowania w miesiącach w tym zakończonych wyrokiem spornym		9,1 14,5	9,9 14,9	9,8 15,0
Zakończone postępowania (z wyłączeniem postępowania dotyczących odszkodowań dla ofiar prześladowań nazistowskich) – wartość przedmiotu sporu (udział procentowy)		334.432	322.028	322.336
poniżej 5.000 euro		8,2%	7,3%	6,3%
od 5.000 do 5.500 euro		4,4%	4,5%	4,3%
od 5.500 do 6.000 euro		4,8%	4,7%	4,7%
od 6.000 do 6.500 euro		3,1%	3,1%	3,1%
od 6.500 do 7.000 euro		3,2%	3,1%	3,1%
od 7.000 do 7.500 euro		2,8%	2,8%	2,7%
od 7.500 do 10.000 euro		13,0%	12,9%	12,8%
od 10.000 do 12.500 euro		7,5%	7,5%	7,3%
od 12.500 do 15.000 euro		6,3%	6,5%	6,5%
od 15.000 do 25.000 euro		14,6%	15,1%	15,1%
od 25.000 do 50.000 euro		13,9%	14,3%	14,6%
od 50.000 do 100.000 euro		8,4%	8,6%	9,0%
od 100.000 do 500.000 euro		8,1%	8,1%	8,8%
powyżej 500.000 euro		1,5%	1,5%	1,6%
Średnia wartość przedmiotu sporu (w postępowaniach o wartości przedmiotu sporu do 50.000 euro) ⁽¹⁾		14.959 euro	15.170 euro	15.439 euro
W tym sprawy dotyczące:				
prawa budowlanego ⁽²⁾		28.406	27.943	27.265
udział procentowy		8,5%	8,4%	8,5%
wypadków komunikacyjnych		21.748	22.978	23.351
udział procentowy		6,5%	6,9%	7,2%
umów kupna		24.024	24.074	23.517
udział procentowy		7,2%	7,2%	7,3%
odpowiedzialności lekarzy		9.116	9.432	9.460
udział procentowy		2,8%	2,8%	2,9%
umów o usługi turystyczne		450	488	450
udział procentowy		0,1%	0,1%	0,1%
umów najmu, kredytu, leasingu		37.171	38.814	44.657
udział procentowy		11,1%	11,7%	13,9%
roszczeń z umów ubezpieczenia ⁽³⁾		14.579	14.146	14.070
udział procentowy		4,4%	4,3%	4,4%
Sposób zakończenia postępowania spornego				
wyrok sporny		87.715	87.479	88.861
udział procentowy		26,2%	26,3%	27,6%
ugoda sądowa		87.085	89.810	90.753
udział procentowy		26,0%	27,0%	28,2%

wyrok zaoczny	36.889	35.310	33.657
udział procentowy	11,0%	10,6%	10,4%
Sprawy cywilne			
druga instancja			
nowe postępowania	54.981	52.742	49.198
zakończone postępowania	55.386	52.932	51.064
Średni czas trwania postępowania w miesiącach ⁽⁴⁾	6,4	6,5	6,7
w tym postępowań zakończonych wyrokiem spornym	9,2	9,5	9,6
Zakończone postępowania (z wyłączeniem przekazania innemu sądowi) – wartość przedmiotu sporu (udział procentowy)			
poniżej 600 euro	5,5%	6,0%	5,8%
od 600 do 1.000 euro	16,1%	16,4%	16,4%
od 1.000 do 1.500 euro	15,5%	14,8%	14,6%
od 1.500 do 2.000 euro	12,5%	11,8%	11,9%
od 2.000 do 3.000 euro	17,5%	17,2%	17,6%
od 3.000 do 4.000 euro	12,6%	12,7%	12,6%
od 4.000 do 5.000 euro	9,5%	9,9%	9,8%
powyżej 5.000 euro	10,7%	11,2%	11,3%
Średnia wartość przedmiotu sporu (w postępowaniach o wartości przedmiotu sporu do 5.000 euro) ⁽¹⁾	2.131 euro	2.142 euro	2.148 euro
W tym sprawy dotyczące			
wypadków komunikacyjnych (liczba)	9.411	9.063	8.741
udział procentowy	17,0%	17,1%	17,1%
umów sprzedaży	3.787	3.575	3.296
udział procentowy	6,8%	6,8%	6,5%
odpowiedzialności lekarzy	351	298	298
udział procentowy	0,6%	0,6%	0,6%
umów o usługi turystyczne	813	880	677
udział procentowy	1,5%	1,7%	1,3%
umów kredytowych oraz leasingu	1.191	1.018	1.501
udział procentowy	2,2%	1,9%	2,9%
sporów sąsiedzkich	957	1.037	974
udział procentowy	1,7%	2,0%	1,9%
najmu lokali mieszkalnych	11.100	10.687	10.132
udział procentowy	20,0 %	20,2 %	19,8 %
roszczeń z umów ubezpieczenia ⁽³⁾	1.859	1.831	1.845
udział procentowy	3,4%	3,5%	3,6%
Sposób zakończenia postępowania			
wyrok sporny	16.009	15.106	14.214
udział procentowy	28,9%	28,5%	27,8%

ugoda sądowa udział procentowy	6.988 12,6%	6.744 12,7%	6.873 % 13,5%
Sprawy karne			
 pierwsza instancja			
nowe	12.932	12.783	13.222
w tym wszczęte na podstawie aktu oskarżenia	10.664	10.406	10.513
zakończone	12.860	12.786	12.934
Średni czas trwania postępowania w miesiącach	7,2	7,3	7,4
w tym postępowania zakończonego wyrokiem	7,3	7,5	7,6
Sposób zakończenia:			
wyrok	8.764	8.479	8.524
umorzenie na podstawie § 153a StPO ⁽⁵⁾	231	241	291
cofnięcie aktu oskarżenia	256	279	288
Sprawy karne			
 druga instancja			
nowe	45.943	44.234	46.253
zakończone	45.727	44.099	45.289
w tym dotyczące przestępstw w ruchu drogowym	6.511	6.286	6.262
Średni czas trwania postępowania w miesiącach ⁽⁴⁾	4,6	4,9	4,8
w tym postępowania zakończonego wyrokiem	5,5	5,4	5,4
Na skutek apelacji:			
oskarżonego	41.634	40.091	41.168
prokuratora	9.918	9.642	10.168
w tym na rzecz oskarżonego	200	186	141
innych uczestników	412	370	360
Sposób zakończenia:			
wyrok	23.044	21.867	22.304
umorzenie na podstawie § 153a StPO ⁽⁵⁾	2.097	2.105	2.096
cofnięcie apelacji	15.867	15.423	15.968

⁽¹⁾ Co do właściwości rzeczowej sądów krajowych w zależności od wartości przedmiotu sporu patrz punkt 0 powyżej.

⁽²⁾ Bez spraw dotyczących honorarium architektów.

⁽³⁾ Bez roszczeń dotyczących wypadków komunikacyjnych.

⁽⁴⁾ Średni czas trwania postępowania w miesiącach od wpływu sprawy do sądu drugiej instancji.

⁽⁵⁾ Warunkowe umorzenie postępowania z nałożeniem obowiązków.

1.3. Tabela 3. Obciążenie wyższych sądów krajowych w latach 2014–2016

	2014	2015	2016
Sprawy cywilne – druga instancja			
nowe	49.444	48.656	49.953
zakończone	49.790	48.492	49.260
Średni czas trwania postępowania w miesiącach ⁽¹⁾	9,0	9,2	9,4
w tym zakończonych wyrokiem spornym	12,0	12,4	12,5
Zakończone postępowania (z wyłączeniem postępowań dotyczących odszkodowań dla ofiar prześladowań nazistowskich) – wartość przedmiotu sporu (udział procentowy)	49.784	48.488	49.258
poniżej 600 euro	0,8%	1,2%	2,4%
od 600 do 1.000 euro	0,9%	0,8%	0,8%
od 1.000 do 1.500 euro	0,8%	0,8%	0,8%
od 1.500 do 2.500 euro	1,7%	1,7%	1,6%
od 2.500 do 3.000 euro	1,0%	1,1%	1,0%
od 3.000 do 4.000 euro	1,7%	1,7%	1,5%
od 4.000 do 5.000 euro	2,1%	2,0%	2,0%
od 5.000 do 7.500 euro	12,1%	12,4%	11,7%
od 7.500 do 10.000 euro	9,8%	9,8%	9,6%
od 10.000 do 12.500 euro	5,7%	5,9%	5,5%
od 12.500 do 15.000 euro	5,6%	5,7%	5,5%
od 15.000 do 25.000 euro	14,6%	14,5%	14,7%
od 25.000 do 50.000 euro	15,6%	15,9%	16,3%
od 50.000 do 100.000 euro	11,4%	10,8%	11,1%
od 100.000 do 500.000 euro	13,0%	12,7%	12,5%
powyżej 500.000 euro	3,3%	3,0%	2,9%
Średnia wartość przedmiotu sporu (w postępowaniach o wartości przedmiotu sporu do 50.000 euro)	16.413 euro	16.400 euro	16.427 euro
W tym sprawy dotyczące:			
prawa budowlanego ⁽²⁾	4.304	4.319	4.093
udział procentowy	8,6%	8,9%	8,9%
wypadków komunikacyjnych	3.260	3.403	3.338
udział procentowy	6,5%	7,0%	7,0%
umów kupna	3.868	3.353	3.516
udział procentowy	7,8%	6,9%	6,9%
odpowiedzialności lekarzy	2.136	2.063	2.128
udział procentowy	4,3%	4,3%	4,3%
umów o usługi turystyczne	87	92	71
udział procentowy	0,2%	0,2%	0,1%

umów najmu, kredytu, leasingu	3.637	3.810	4.899
udział procentowy	7,3%	7,9%	9,9%
roszczeń z umów ubezpieczenia ⁽³⁾	2.812	3.854	3.589
udział procentowy	5,6%	7,9%	7,9%
Sposób zakończenia postępowania			
wyrok sporny	14.225	13.060	13.573
udział procentowy	28,6%	26,9%	27,6%
ugoda sądowa	9.020	8.420	9.123
udział procentowy	18,1%	17,4%	18,5%
Sprawy rodzinne – zażalenia od rozstrzygnięć kończących postępowanie			
nowe	30.312	27.309	25.299
zakończone	30.148	28.430	26.186
Średni czas trwania postępowania w miesiącach ⁽¹⁾	5,1	5,1	4,6
W tym postępowania dotyczące:			
rozvodu	930	850	918
alimentów dla dzieci	4.352	4.112	3.774
alimentów dla małżonka/partnera	3.629	3.187	2.959
władzy rodzicielskiej	6.440	6.252	6.200
Sprawy karne			
rewizje			
nowe	5.986	5.911	5.859
zakończone	6.002	5.869	5.844
w tym dotyczące przestępstw w ruchu drogowym	856	828	831
Średni czas trwania postępowania w miesiącach ⁽¹⁾	1,2	1,3	1,2
Na skutek rewizji:			
oskarżonego	5.834	5.731	5.701
prokuratora	150	137	135
w tym na rzecz oskarżonego	10	12	6
innych uczestników	44	23	21
Postępowania w sprawach o wykroczenia – druga instancja			
nowe	10.010	10.337	10.903
zakończone	10.000	10.271	10.873
w tym dotyczące wykroczeń w ruchu drogowym	9.551	9.848	10.453
Średni czas trwania postępowania ⁽¹⁾	0,9	0,9	0,9

⁽¹⁾ Średni czas trwania postępowania w miesiącach od wpływu sprawy do sądu drugiej instancji.

⁽²⁾ Bez spraw dotyczących honorarium architektów.

⁽³⁾ Bez roszczeń dotyczących wypadków komunikacyjnych.

1.4. Tabela 4. Obciążenie Trybunału Federalnego w latach 2014–2016

	2014	2015	2016
Sprawy cywilne (wraz ze sprawami rodzinnymi)			
nowe	6.230	6.467	6.531
w tym rewizje i skargi na odmowę dopuszczenia rewizji	4.158	4.378	4.545
zakończone	6.443	6.228	6.328
w tym rewizje i skargi na odmowę dopuszczenia rewizji	4.246	4.219	4.335
Rewizje i skargi na odmowę dopuszczenia rewizji w wybranych dziedzinach prawa:			
Prawo spółek	346	373	339
Oszkodowania z tytułu ubezpieczenia	415	457	351
Prawo rodzinne	8	7	4
Umowy dotyczące nieruchomości	141	143	141
Własność i posiadanie nieruchomości, prawa rzeczowe	86	71	63
Prawo spadkowe	80	62	49
Czyny zabronione	481	614	530
Wypadki komunikacyjne	80	98	105
Umowy sprzedaży i zamiany	213	177	176
Najem i dzierżawa	253	255	230
Sprawy karne (wraz z postępowaniami w sprawach o wykroczenia)			
nowe	3.412	3.328	3.526
zakończone	3.293	3.325	3.386
w tym rewizje	2.853	2.919	2.937

1.5. Tabela 5. Obciążenie sądów pracy w latach 2014–2016

	2014	2015	2016
Sądy pracy – powództwa oraz wnioski w postępowaniu zabezpieczającym			
nowe	381.965	369.584	361.639
zakończone	392.061	374.095	361.626
Średni czas trwania postępowania w miesiącach	3,1	3,0	3,0
w tym postępowań zakończonych wyrokiem spornym	6,8	6,7	6,7
Przedmiot sporu ⁽¹⁾ :			
wynagrodzenie	157.248	148.142	140.929
istnienie stosunku pracy	216.524	209.626	201.482
Sposób zakończenia:			
wyrok sporny	28.762	26.997	25.693

udział procentowy	7,3%	7,2%	7,1%
ugoda	236.689	230.626	223.416
udział procentowy	60,4%	61,6%	61,8%
cofnięcie powództwa	56.768	53.132	53.003
udział procentowy	14,5%	14,2%	14,7%
Krajowe sądy pracy – apelacje			
nowe	16.484	15.458	12.644 ⁽³⁾
zakończone	15.631	15.122	15.349
Średni czas trwania postępowania w miesiącach ⁽²⁾	6,1	6,8	7,1
w tym zakończonych wyrokiem spornym	7,0	7,8	8,3
Przedmiot sporu ⁽³⁾ :			
wynagrodzenie	(4)	(4)	7.557
istnienie stosunku pracy	(4)	(4)	6.323
Sposób zakończenia:			
wyrok sporny	5.429	5.473	5.357
udział procentowy	34,7	36,2	34,9
ugoda	5.901	5.423	5.427
udział procentowy	37,8	35,9	35,4
Federalny Sąd Pracy			
nowe postępowania	2.273	2.271	2.305
zakończone postępowania	2.596	2.407	2.136
w tym:			
rewizje	1.100	1.003	700
skargi na odmowę dopuszczenia rewizji	1.262	1.262	1.301

(1) Przy odrębnym uwzględnieniu roszczeń dochodzonych w jednym postępowaniu.

(2) Średni czas trwania postępowania w miesiącach od wpływu sprawy do sądu drugiej instancji.

(3) Bez Hesji.

(4) Ze względu na inne kategorie statystyczne porównanie niemożliwe.

2. Liczba sędziów

Informacje statystyczne publikowane przez Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości nie zawierają szczegółowych informacji o poszczególnych grupach pracowników sądów innych niż sędziowie. W szczególności w odniesieniu do pracowników wymiaru sprawiedliwości podwyższonego szczebla (patrz przypis 20), do których należą referendarze sądowi, jest podawana jedynie ogólna liczba, bez wyodrębnienia poszczególnych kategorii tych pracowników.

W nauce wskazuje się, iż niemiecki wymiar sprawiedliwości obejmuje największą liczbę sędziów na jednego mieszkańca na świecie¹⁰⁷.

Tabela 6. Liczba sędziów sądów rejonowych, krajowych i wyższych sądów krajowych w latach 2014–2015 (z uwzględnieniem wymiaru czasu pracy, tj. w przeliczeniu na pełne etaty)

	2014		2015	
	Łącznie	W tym kobiety	Łącznie	W tym kobiety
Sądy rejonowe	7.953,33	3.758,60	7.960,48	3.878,15
Sądy krajowe	4.965,39	2.000,61	4.950,96	2.029,85
Wyższe sądy krajowe	1.860,28	629,35	1.877,28	675,89
Łącznie	14.779	6.388,56	14.788,72	6.583,89

Tabela 7. Liczba sędziów Trybunału Federalnego i oddelegowanych pracowników naukowych w latach 2014–2016 (stan na koniec roku, liczba pracowników niezależnie od wymiaru czasu pracy)

	2014	2015	2016
Liczba sędziów	114	112	116
w tym kobiet	30	35	36
Liczba pracowników naukowych	51	49	60
w tym kobiet	23	17	19

Tabela 8. Liczba sędziów sądów pracy w latach 2014–2016 (z uwzględnieniem wymiaru czasu pracy, tj. w przeliczeniu na pełne etaty)

	2014		2015		2016	
	Łącznie	W tym kobiety	Łącznie	W tym kobiety	Łącznie	W tym kobiety
Sądy pracy	745,96	305,97	745,07	317,97	741,24	319,28
Krajowe sądy pracy	182,83	54,61	181,02	51,77	175,16	54,56
Łącznie	928,79	360,58	926,09	369,74	916,40	373,84

W skład Federalnego Sądu Pracy wchodzi obecnie 38 sędziów zawodowych, 220 sędziów niezawodowych (110 ze strony pracodawców i 110 ze strony pracowników) oraz 11 pracowników naukowych¹⁰⁸.

¹⁰⁷ K. Aust-Dodendorf, *Die Arbeitsgerichtsbarkeit...*, s. 26.

¹⁰⁸ Patrz <http://www.bundesarbeitsgericht.de/dasgericht/richter.html> (dostęp: 5 grudnia 2017 r.) oraz <http://www.bundesarbeitsgericht.de/dasgericht/organisation.html> (dostęp: 5 grudnia 2017 r.).

VII. Wnioski końcowe

1. Wnioski *de lege lata*

Celem odciążenia sędziów sądów powszechnych ustawodawca niemiecki zdecydował się na zwolnienie sędziów od konieczności wykonywania czynności niestanowiących wymiaru sprawiedliwości i przekazanie ich innym podmiotom. W ten sposób sędziowie mogą skoncentrować się na swoim podstawowym zadaniu.

Czynności w postępowaniach cywilnych niestanowiące wymiaru sprawiedliwości, tj. niebędące czynnościami orzecznymi, zostały przekazane referendarzom sądowym oraz – najłatwiejsze z nich – urzędnikom kancelarii sądu.

Ponadto w celu przyspieszenia postępowań ustawodawca niemiecki stawia na dalszą specjalizację sędziów. Obok wyspecjalizowanych sądów w sądach niemieckich działają także izby orzekające w określonych rodzajach spraw.

2. Wnioski dla ustawodawcy polskiego

Sugestią dla polskiego ustawodawcy byłoby zwiększenie kompetencji referendarzy sądowych i przekazanie im dalszych czynności, które nie wymagają załatwienia przez sędziów. Ponadto celowe byłoby także zwiększenie specjalizacji sędziów.